

Knjiža 7.

Življenje in svet

Štev. 6.

Ljubljana 7. februarja 1930.

Leto 4.

Nikolaj Pirnat: Dekle z masko

Umetna o semenitev

Nov uspeh ruske biologije

V zadnjem času so poročali svetovni listi o senzacionalnem izumu ruskega univerzitetnega profesorja in vodje moskovskega državnega biološkega zavoda Ivanova. Posrečila se mu je bajne umetna oploditev živali, to je spočnanje novih živalskih individuov, ne da bi mu bilo treba spariti dve odrasli živali iste vrste.

Kakor pri večini takšnih vesti je bilo v teh časniških poročilih nekaj resnice in nekaj pretiravanja oz. površnega razumevanja stvari, za katere gre. Ižeja o umetni oploditvi ni namreč ne teoretično ne praktično tako nova in nepričakovana, da bi jo bilo treba zapisati v zaslugo nemu samemu človeku. Že desetletja so se bavili z njo razni učenjaki po vsem svetu in niti ne brez dejanskih uspehov. Pač pa je metoda prof. Ivanova napram drugim tako popolna, da ji kot metodi ne gre odrekati samobitnosti in absolutnega prvenstva. Ruski živalorejci jo prakticirajo že kakšnih deset let in to z največjim uspehom. Že v prvih letih so n. pr. po njej vzgojili osem tisoč čisto krvnih žrebcev. V tem času jo uporabljajo preko sedem sto sovjetskih živalorejnih postaj in še v tekočem letu bodo po njej oplodile več nego pol milijona ovac, ker nameravajo oplemeniti celotni ruski ovčji stalež z visokovrednimi ovni znane merinske pasme. Razen tega je prof. Ivanov omogočil v Rusiji gojitev mul v velikem slogu in je neverjetno pospešil umetno rejo živali, ki dajejo dragoceno krzno. Pokazalo se je, da so tako spočete živali v vsakem pogledu in tudi glede potomstva enakovredne po naravnem potu nastalim živalim. Marsikateri nagrajeni konj dirkač je že izšel iz gojišč moskovskega učenjaka, čeprav so bili očetje-žrebci mrtvi, še preden so spočeli novega žrebca-sina. Vse to je vzbudilo seveda veliko zanimanja tudi med inozemskimi živalorejci, zlasti v Ameriki, na Angleškem in na Francoskem, kamor so povabili ruskega biologa, da bi jim predaval o svoji metodi, in kjer so osnovali že več postaj za umetno oplojevanje po njegovih načelih.

Sicer pa je treba tukaj nekaj pripomniti. Prof. Ivanov sam je odločno proti temu, da bi se za njegovo metodo rabil izraz »umetno oplojevanje«. V bistvu gre namreč samo za umetno »osemenitev«, ki ne nadomešča tega, kar se vrši v na-

ravi, temveč naravo in njeno delo le dopolnjuje. Tudi v bodoče živalorejci ne bodo mogli ustvarjati novega živalskega potomstva brez sodelovanja samcev. Razlika je samo v tem, da bodo lahko vse bolj izkoristili ploditveno silo samcev, da bodo lahko oplodili tudi samice, ki bi bile zaradi konstrukcionalnih napak za naravno oploditev nerabne, da jim bo mogoče gojiti nove živalske zarode tudi v primeru, če bi ne imeli na razpolago primernih samcev, in da ne bodo odvisni od nekih semenskih bolezni, ki jim sedaj gojitev čisto ovira. Zato je bila umetna osemenitev že dolgo ideal vseh živalorejcev, zlasti v Ameriki, kjer so jo prakticirali že pred nastopom sovjetskega učenjaka, dasi brez zadostnega uspeha. Včasih se jim ni posrečilo, da bi izkoristili samčovo seme v polni meri, drugič pa so dosegli kakšen uspeh le pri govedu, pri živalih z dragocenim kožuhom ali pa celo pri človeku pa ne. Vse te ovire je odstranil šele genialni Rus, ki je proučeval cela desetletja in sistematično vse mogoče lastnosti semena, dognal njegove lastnosti pri raznih živalskih vrstah, ugotovil razne količine semena, ki so potrebne, da se samica oplodi, itd. Izvršil je neštivilne poskuse z živimi in mrtvimi živalmi vseh mogočih vrst, dokler ni našel splošno veljavnih pravil za umetno osemenitev. Tako je z napornim delom mnogih let izgradil svojo metodo, ki je uporabna dandanes tako rekoč za vse živali, za govedo, konje, bizone, zajce, kunce, lisice, podgane, kožuharje, perutnino in celo za čebele. Seveda ni niti človek izjema v tej dolgi vrsti.

Teoretične osnove te metode so nad vse zamotane in lajiku težko dostopne, praktična uporaba pa je sila preprosta: samca združijo s samico, a tako, da je ne oplodi, temveč da mu lahko odvzamejo seme. S tem semenom oplodijo nato ostale samice in sicer s pomočjo brizgalke. To pomeni predvsem ogromen prihranek, ki je sila važen zlasti tam, kjer primanjkuje samcev za naravno oploditev. Tako je doslej žrebec lahko oplodil trideset do štirideset samic na leto, a po ruski metodi se to število samic zviša na tri sto do štiri sto, ne da bi bili umetno spočeti mladiči v kakršnemkoli oziru slabši od navadnih. Vsaka samica

se da, kakor že omenjeno, na ta način oploditi, celo tiste, ki so veljale doslej zaradi konstrukcionalnih anomalij za neplodovite. Pri konjih in drugih živalih je bila reja doslej odvisna od raznih boleznih v semenu, ki so čestokrat onemogočile vsak uspeh. Te bolezni so svojo vlogo odigrale za vedno. Tudi seme skopljenih živali bo odslej uporabno za oploditev in celo seme mrtvih samcev šest in dvajset ur po smrti. Toda prof. Ivanov je izumil način za ohranitev plodilne moči semena za dobo deset do dvanajst dni in pod ugodnimi pogoji do trideset dni! To se pravi, da je mogoče ustvarjati živa bitja s semenom, čigar

pravi tvorec je lahko že davno strohnel kadaver... In to pri ljudeh nič manj nego pri živalih! Prof. Ivanov je sam že izvršil več takšnih eksperimentov, o katerih pa iz razumljivih razlogov ne daje podrobnejših izjav. Zdi se pa, da so mu uspeli popolnoma in da so napotili boljševiško vlado do svojevrstnih praktik, tako glede vprašanja nerodovitnosti, ki igra pri tožbah za ločitve zakonov čisto odločilno vlogo. Nerodovitnost je namreč skoraj v vseh primerih posledica konstrukcionalnih napak in temu je po metodi prof. Ivanova odpomoč lahka, ne da bi bilo treba zakon ločiti.

M. Skubenko-Jablonovskij

V pasti

Povest iz mandžurske tajge

Nagibalo se je k večeru... Ogromno solnčno kolo je žarelo nad samotnimi grebeni daljnih gozdnatih gora in jih oblivalo s svojim slepečim sijem.

Kamor je seglo oko, povsod se je razprostiralo neskončno morje tajge (sibirskega pragozda), ki se ga človeška roka še ni dotaknila.

Ozračje je bilo polno smolnatega vonja po gozdnem drevju. Nad temačnim gozdovjem je vladala čudovita tišina. Videlo se je, kakor bi neprijazna tajga prisluškovala slednjemu šepetu listja in vej, ki ga je kdaj pa kdaj prestrašila katera izmed živali, ki se klatijo po tajgi.

Mogočne sive pečine čepigonskih gora in gozdov so dvigale pod nebo svoje ostre vrhove. Za njimi so vstajali še novi in novi vršaci, zvani Čžangualcajlina ali Sjaobošan; bili so pokriti s samotnimi, nedostopnimi goščavami, kjer se je borilo za prostor in hrano nešteto ptic in gozdnih živali.

Južne obronke in doline teh vrhov je bujno zaraslo listnato drevje; stoletne cedre so si delile tesen prostor z zajetnimi hrasti.

V teh skrivnostnih, človeškim seliščem tako oddaljenih krajih mogočne mandžurske tajge se prosto klatijo številne zverine. Prihajajo preko grebenov gozdnatih gora, stopajo na gole pečine in se spuščajo v zelene doline, tja k buječim in žuborečim brzicam in potokom,

če jih je zamikala kristalno čista voda. V teh divjih krajih ne plašijo živali zvoki sekir in žag niti glasovi drvarjev in sajastih oglarjev. Edina prava gospo-

da in priznana gospodarja sta v odljudni tajgi kosmati medved in krvoločni tiger. Skozi goščave se klatijo tudi črede divjih merjascev. Prosto se selijo iz kraja v kraj, iščoč hrane — orehov, žoloda in sočne trave.

Samo kod pa kod zapoje ob rekah Sungari, Nonni, Mureni in še kje žage došlih drvarjev; čuješ toge udarce sekir in prasketanje zlomljenih vej, ko pada zajetno drevo na tesna tla. Iz bližine takih mest, ki jih označujejo sveži panji nalik jadrnim spomenikom nekdanje moči in slave, zverjad nagonsko beži globoko v tajgo, kakor da ne more gledati puštošenja, ki ga počenja v njenem svobodnem carstvu gospodar žive in mrtve prirode — človek.

Mnogo, premnogo bujnega rastlinstva se košati po nepregledni mandžurski tajgi. Na ogromnem prostoru, ki zavzema dobrih sto četvornih kilometrov, se razprostira silno gozdno morje in se — neobvladano od človeka — mirno in močno preliva na vse strani sveta.

Ponekod, zlasti v dolinah, ki jih napajajo reke, se vidi, kakor bi se tajga prijetno smehljala. Tu se človeku zdi, da je mlajša in zato prikupnejša, nego je ondi pod stoletnimi cedrami, ki so s širokimi krošnjami ustvarile neprijazno deželo večnega mraka.

Samo redkokje — več deset vrst narazen — čepe ob bregovih gorskih rek preproste mandžurske f a n z e, bajte lovcev, ki se drznejo v tajgo. Teh človeških stavb, pri čemer človekove navzočnosti v gozdni divjini, niti ne opaziš, če se oziraš krog in krog po bujno zeleni tajgi.

Pa še neki ljudje se klatijo tod in si dele oblast z zverjadjo: hunguzi, razbojniki, ki so zakleti sovražniki belopolnih delavcev.

To so stalni človeški gostje tajge. Vse ostale, ki pridejo semkaj, mika skrivnost teh divjih pragozdov; ogledajo si jih z roba ali z rečnega obrežja in se brž vrnejo iz odljudne samote v varnejše razmere. Kdor hoče loviti v tajgi, kjer mu na vsakem koraku preti nevarnost, mora biti od sile pogumen in hraber mož. A kdor preživi v tajgi dalje časa, se naposled sprijazni z obdajajočo ga prirodo; nauči se čitati v nji kakor iz odprte knjige.

Moral sem se s svojima dvema spremljevalcema, usurijskim kozakom Rogulinom in kitajskim lovcom Taj-Va-činom spustiti po strmi steni navzdol h gorskemu potoku, ki je brzelo po kamenitem koritu.

Bil sem resno vznemirjen.

Prijatelj Tulčin, s katerim sem iskal v tajgi »zenj-šenj« (zdravilni koren, ki ga kitajsko zdravilstvo zelo ceni), mi je

nenadoma nekam izginil. Baš opoldan je bil vzel trnek in odšel ribarit h gorskemu potoku. Le-ta je ležal dobrih pet kilometrov poti od našega počivališča.

»Hudičeva preizkušnja smelosti«, sem rekel Rogulinu. »Jaz se kaj takega ne bi bil drznil; preveč naključij in nevarnosti preži v tajgi na samotnega človeka!«

»Pa je zato fant od fare, ki se še hudiča ne ustraši! — se je nasmehnil Rogulin. »Zanj se nam ni treba bati...«

»Je li vzel s seboj kompas?«

»Ima ga vedno pri sebi...«, je odvrnil Rogulin in si napolnil svojo nerazdružljivo tovariško pipo s posušenimi koreninicami. »Sicer pa — k potoku ne prideš zlahka; hoja je težavna, da malokje tako.«

Dolgo se nisem mogel pomiriti. Šesto uro po prijateljevem odhodu pa sem se le dvignil z mesta, kjer smo počivali in se napolnil z obema spremljevalcema v smeri k tistemu potoku.

Med potjo smo vpili na ves glas. Odgovarjali so nam močni, nekajkratni odmevi, razlegajoči se po oddaljenih tokavah in dolinah.

Enkrat se mi je zazdelo, da se z nekim odmevom, ki se je izgubljal v daljavi, spaja neki drug, čisto neznan zvok, vendar je bil tako nedoločen, da bi ga lahko smatral za varko prenapetega sluha.

Menili smo se to in ono, pretresali možnost za možnostjo, toda položaj se ni prav nič pojasnil; že smo se jeli bati, da nam je tovariša zadavil medved ali da so ga dobili razbojniki v pest.

»Kaj pa, če je zgrešil pot?« — je rekel Rogulin. »V takih goščavah kot so tukajšnje se človeku zlahka kaj takega pripeti. Zaviješ okrog velikega drevesa ali pregostega grmovja in že izgubiš pot. Tudi meni se je to že zgodilo.«

»Saj ima s seboj kompas; tako mu ni težko najti poti,« sem ugovarjal in postal čedalje bolj v skrbeh za prijateljevo usodo.

Rogulin ni nič več odgovarjal; molče se je preril skozi goste mreže zvitih lijan in se vzpenjal preko bregov trohnečega dračja.

V tajgi je bilo tiho in žalostno. Nikjer nisi videl ptičice, celo cvetlice ne; tem pozorneje smo opazovali v mehkih tleh stopinje medveda, merjasca in volka.

Tu in tam so nam pregradila pot ogromna, kakih dva in pol aršina (aršin = 0.711 m) široka bruna. Ležala so vsepovprek nalik velikanskim prevaljenim

stebrom neznanega starodavnega templja. Zadostovalo pa je, da si sunil z nogu vanje in že so razpadle v mehki trod...

Pod takimi trohnečimi debli so se skrivala kačja gnezda. Zato smo se jim kolikor moči izogibali in jih že izdaleč spoštljivo obšli. Zdajci smo naleteli na okostja velikanskih živali in na ogromno jelenovo rogovje. Blizu nekega potoka smo opazili tigrovo lobanjo, tik nje medvedjo.

Očividno je bil na tem mestu strašen dvoboj dveh mogočnih gospodarjev tajge. Kdaj? Na belih kosteh ni bilo zapisano. Čas se tu ne meri z našimi merili.

Ko smo prispeli do potoka, smo jeli iznova vpiti na ves glas. Najsi smo še tako kričali, vedno so nam odgovarjali samo odmevi.

»Vidim, da ž njim nekaj ne bo prav!« je rekel Rogulin prepričano. »Kakor da bi se bil v zemljo pogreznil... Če je prišel razbojnikom v pest, utegnejo biti nedvomno kje blizu nas in se jim tudi mi ne bomo izognili. V tajgi treba hoditi potihoma, mi pa venomer vpijemo...«

Medtem sem se jaz v mislih že poslavljaj s tovarišem. Njegova nesreča me je globoko pretresla in sem hodil za spremljevalcema kakor telo brez duše. Tudi Rogulin je že izgubljal slednje upanje...

Ozka stezica, ki so jo naredile zveri skozi goščavo, nas je naposled privedla k črnemu peščenemu obrežju.

Komaj smo bili stopili na pesek, kar se Kitajec Taj-Va-čin, ki je stopal spredaj, urno pripogne k zemlji in značilno dvigne desni kazalec. Vsa njegova figura je izražala osuplost in strah.

»Poglej, poglej!« — je rekel naglo. »Tod so hodili hunguzi.«

Brž sem se tudi jaz zagledal v pesek, toda opazil sem eno samo sled, ki je vodila naravnost k vodi. Tam se je izgubila. Človek, ki je šel to pot, je moral stopiti v vodo in jo prebresti, da je bil prišel na drugi breg.

Ko sem ugovarjal, češ, da je po mojem hodil tod en sam človek, je Taj Va-čin nejeverno zmajal z glavo in rekel: »Ne, ni bil en sam. Bilo jih je precej. Le poglej malo boljše!«

Rogulin, ki je bil izkušen lovec in odličen poznavalec sledov, se je pozorno zagledal v sled in je naposled pritrdil Taj-Va-činu.

»Kakih dvajset jih je bilo. Nemara celo trideset...«

»Po čem sklepaš?« sem ga vprašal.

»Vem čisto gotovo,« je rekel Taj-Va-čin in iztegnil roko kvišku. »Hunguzi so od sile prebrisane buče, prav kakor volkovi. Če jih gre mnogo po isti poti, vsak skrbno pazi, da stopi na stopinjo svojega predhodnika.«

»Rumenec ima prav!« je pritrdil Rogulin. »Stavil bi, da jih je šlo tod vsaj trideset. Glej, kako globoko v pesek sega vsaka stopinja! Gozdni razbojniki ved-

no pazijo, da sledovi ne izdajo njih števila. Neizkušen človek težko spozna premeteno zvijačo, toda mi, ki smo se že mnogo potikali po mandžurski tajgi, uganemo na prvi pogled, kako je. Le poglej!« Rogulin se je nagnil še bližje k tlom in je nadaljeval: »Niso imeli enako velikih ul (sandal). Nekateri so imeli krajše, drugi daljše. To se spozna na robu stopinje. Dobro si ogled to-le stopinjo: ni li zgornji rob tu daljši in tu krajši?«

Bistroumnost Rogulina in Taj-Va-čina me je presenetila.

Ko sta spremljevalca dognala, koliko mož utegne imeti tolovajska tolpa, je bilo treba določiti še čas, kedaj so razbojniki prebredli reko. Tudi pri tem sta se moja veščaka kaj hitro spoznala.

»Pred sedmimi, osmimi urami so šli tje reko,« — je presodil Rogulin.

Preklicano me je zanimalo, kako neki se dožene toli skrivnostna zadeva. Nu, rešitev je bolj preprosta nego bi človek mislil. Od desetih dopoldne do enih popoldne je pihal jug, potlej pa je popolnoma prenehal.

Izkušeni lovci in stopinjarji bistro opazujejo smer vetra in tako rešijo marsikako, na videz nerešljivo vprašanje.

»Poglej to-le!« je rekel Rogulin. »Ali vidiš majhne peščene zamete ob južni strani stopinje? Komaj jih opaziš, kaj?

Nu, ta malenkost pričuje, da so morali iti tod pred eno uro popoldne, ker je kmalu na to veter utihnil.«

Če bi bili še dalje opazovali stopinje razbojnikov iz tajge, bi se izpostavili nevarnosti, da z bližnjih vrhov tudi nas opazijo. Ali je mogel kdo med nami uganiti, kje so bili tisti čas? Lahko, da so se že umaknili kam daleč, ni pa bilo nemogoče, da so bili prav blizu.

(Dalje)

== Duševno bolne živali ==

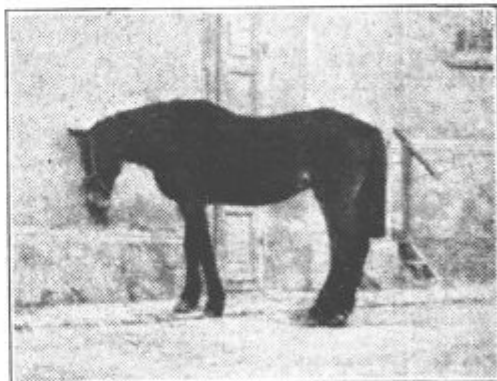
»Blaznost je živalim tuja, ker se ne zavedajo samih sebe«, je še pred 18 leti zapisal neki slavni prirodoslovec. Najnovejša raziskavanja živalske duševnosti pa so pokazala, da je to naziranje popolnoma napačno. Dexler, ki velja za najboljšega poznavalca teh reči, nas je opozoril na mnoge živalske bolezni, ki so nesporno duševnega značaja. Ne pojavljajo se samo pri domačih, marveč tudi pri divje živih živalih, čeprav med njimi priroda že sama po sebi izloči vsak manjvredni živelj. Celo med nižjimi vrstencarji so živali, ki v vseh kretnjah in v drži glave očitujejo znake duševne obollosti. Največ prilik za opazovanje možganskih motenj je pri domačih živalih, ki često trpe na duševnih boleznih. Smiselneje bi bilo pri živalih govoriti o možganskih, ne o duševnih boleznih, ker predpostavljam, da živali nimajo »duše«, bolezni pa itak izvirajo vselej od napak v možganih.

Najbolj znana živalska duševna bolezen je pasja steklina, ki jo povzroča neki mikroorganizem v možganih. Zaradi te bolezni utrpi ves organizem silne spremembe. Žival postane muhasta, brez povoda hlasta okrog sebe, tek in okus se popolnoma spremenita. Hrana jim gre čedalje težje in slednjič jim niti voda več ne diši. (Ljudje pravijo, da se stekel pes boji vode). Potem se začno živali slinje cediti iz gobca, in nemirnost, ki je bila že prej zelo očitna, se sprevrže v besnost. Žival brez izbere napade vsakega, človeka ali žival, ki ji pride blizu. Nato nastopi doba globoke potrnosti. zvezana s pojavi otrplosti, ki so že **znani**lci smrti. Najprvo otrpne miši-

čevje na spodnji čeljusti, potem po životu in okončinah, dokler smrt slednjič ne konča okrutnega prizora.

Na steklini največkrat zbole psi, vendar pa to ni izrazito pasja bolezen in se včasih pojavi tudi pri mačkah, volkovih, lisicah in drugih živalih, prav tako tudi pri človeku, ako ga je ugriznil stekel pes. Tudi pri steklem človeku se pojavijo vsi karakteristični znaki te strašne bolezni.

Neko drugo dokaj pogosto obolenje

Močno zmeden konj se je zaletel z glavo v zid ter se več ne premakne z mesta

možgan je tako zvana vrtoglavost pri ovcah. Sem pa tja se opaža tudi pri govedu in je značilna po tem, da se obolele živali na čudne načine vrte, sučejo in valjajo, pri čemer zavzema telo prav svojevrstne lege in drže. Tudi pri tej bolezni se živalim hrana upira in ponavadi poginejo od izčrpanosti. Pri kokoših je dokaj pogosta možganska bolezen tako zvana **spiro-**

hetoza, ki je nalezljiva in jo najčeseje prenašajo klopi. Ta bolezen se kaže v neprestani globoki zaspanosti in močnem hujšanju. Mnogokrat se temu pridruži še mrtvoudnost in slednjič nastopijo krči, ki žival naglo ugonobe.

Kakor pri človeku, tako so tudi pri živalih oteklina in tvorbi v možganih vzrok najtežjih duševnih bolezni. Dexler opisuje nekega psa jazbečarja, ki ga je v visoki starosti napadla taka bolezen. Pes je kazal globoko potrtost in neodoljiv nagon po beganju. Posebno značilno se je videlo Dexlerju, da se je žival po večkrat na dan zatekla na določen konec vrta, kjer se je nekaj časa cvileč prestopala sem ter tje, kakor da išče orientacije, nato pa jo je iznova pognalo v nemirno beganje. Ta bolezen je vobče značilna po tem, da žival izgubi zmožnost orientacije, kar se opaža tudi pri močno zmedenih ljudeh.

Pomanjkljivo razviti možgani povzročajo slaboumnost pri psih. »Take živali«, pravi Dexler, »so dobrodušni, okorni, apatični tovariši, ki svojemu gospodarju sicer ne delajo neprilik, a tudi ne veselja.« Po vnanjosti se poznajo pred vsem po tem, da jim je život v dolžino slabo razvit, prav tako tudi okončine.

Ena najbolj razširjenih možganskih bolezni je vodeničnost v možganski duplini in je najbolj pogosta med konji. Pozna se po lenem, brezbriznem vedenju živali, ki najrajši ves dan nepremično stoji na istem mestu, z zaprtimi očmi, povešeno glavo in ušesi. Na klice ne reagirajo in se vobče ne morejo orijentirati, odkod prihaja glas.

Med splošnimi možganskimi boleznimi trpe živali, prav tako kakor ljudje, za vnetjem možganske mreže, in vnetjem možganov, ki pri konjih povzročajo globoko zmedenost in trudnost, lokalne krče v vratnih in čeljustnih mišicah ter hudo notorično razdraženost, zaradi katere se živali lahko nevarno poškodujejo. Bolezen se ponavadi konča tako, da postanejo živali popolnoma bedaste.

Kot zadnjo možgansko bolezen pri živalih naj omenimo še božjastnost, ki se pojavlja pri ljudeh in živalih v popolnoma enaki obliki. Pri hudih napadih božjasti se živali nezavestne zgrudijo na tla, kjer se vijejo v silnih krčih. Pred napadom se tudi pri živalih vselej pojavijo one izrazite spre-

membe v vedenju, ki jih poznamo iz klasičnega opisa Dostojevskega v »Idijotu«.

Kakor vidimo, kažejo na možganih bolne živali vse one posebnosti kakor duševno bolni ljudje, čeprav si nekatere pojave na njih tolmačimo nemara res malo preveč po človeško. Temu se

Pes z možgansko oteklino se je izgubil v kotu, od koder ne najde več poti nazaj

pa ni moči izogniti, ker ne moremo popolnoma objektivno pronikniti v živalsko duševnost.

V marsičem pa nam živalska duševnost lepo osvetljuje našo človeško, in spoznavanje bolne živalske duše nam razkriva marsikako tajno bolnega človeškega duha. Posebno jasno pa nam kaže študij duševno bolnih živali, kako zmotno je bilo nekdanje naziranje o duševnih boleznih, ki jih je neuko ljudstvo spravljalo v zvezo z grehom; blaznost n. pr. se je smatrala kratko malo kot kazen božja za pregrešno življenje. (Po razpravi dr. L. Wagnerja)

DRAGULJI IN MESECI

Po zverniku ali zodiaku so dragi kamni takole porazdeljeni na mesece: O ven, halcedon; bik, smaragd; dvojčka, sardoniks; rak, sardonij; lev, hrizolit; devica, beril; tehtnica, topaz; škorpion, hrizopaz; strelec, hijacint; kozel, ametist; vodnar, jaspis; rbie, safir.

Kaj čaka Indijance

v Ameriki

Vlada je obupala, da bi jih mogla ohraniti kot samostojen narod. Zato jih bo skušala asimilirati z belim plemenom

Ameriška javnost se v zadnjem času mnogo bavi z vprašanjem Indijancev, nekdanjih gospodarjev širokih ameriških prerij, ki pa sedaj neizprosno izumirajo. Naslednje vrstice so izvleček iz neke spomenice in nam kažejo, kakšen je današnji položaj naroda, ki ga mi najbolj poznamo iz »indijanskih povesti« ter »senzacije« za naših mladih let...

Indijanski problem ni za Ameriko baš neznan problem. Iz seznamov, ki jih je lani objavil departement (ministrstvo) notranjih zadev, posnemamo, da v Ameriki živi 355.000 Indijancev. Mimogrede bodi omenjeno, da so

bili vsi Indijanci pred nekaj leti proglašeni za enakopravne ameriške državljanke. Večina jih živi v 200 rezervacijah, ki jih vzdržuje ameriška vlada.

Indijanci so razdeljeni na 193 rodov, ki govore 58 raznih narečij in žive v 26 državah Zedinjenih držav. Osrednja vlada vzdržuje 200 indijanskih šol, na katerih poučuje 700 učiteljev in učiteljic. V rezervacijah je 96 bolnic s 178 zdravniki in 146 strežnicami. Stric Sam zaposluje 5000 ljudi, katerih edina dolžnost je ta, da skrbe za potrebe Indijancev. Ameriška vlada izda v ta namen več kot šest milijonov dolarjev na leto. Tudi razne verske ločine vzdržujejo indijanske šole in misijone.

Vzlic vsej pozornosti in skrbi ameriške vlade pa je vsak dan očitnejše, da je vse to premalo. Ne da se ta jiti, da so se razmere v zadnjem pokolenju znatno izboljšale, vendar so še premalo ugodne, da bi se dokončno preprečilo izumrtje nekdanjih svobodnih gospodarjev Amerike. Danes obiskuje šole 70.000 indijanskih otrok, kar pomeni veliko kulturno povzdigo. Toda večina Indijancev živi v bedi, njih življenska odpornost je čedalje manjša in umrljivost neprestano raste. Svobodne sinove prerije kosita pretežno tuberkuloza in trahom; širjenje teh boleznih podpirajo nehigijenske življenske okoliščine in slaba hrana. Indijanec ni dober delavec kakor je belokožec. Njegovo načelo je: Delaj toliko, kolikor je neobhodno treba! Če mu zakupnina z njegovega zemljišča ali podpora strica Sama prinese toliko, da se lahko skromno preživi, ne bo več prijel za delo: četudi malo, je zanj vendar dovolj. Polje so pri Indijancih vedno obdelovale žene; moški le z neevoljo prime za motiko ali plug.

V poročilu Zavoda za vladna raziskavanja čitamo, da je rodbinsko živ-

Zadnji poglavar indijanskega rodu Sioux, imenovan Little Chief.

Ijenje Indijancev precej zrahljano, odkar se pošilja mladina obeh spolov v oddaljene šole. Te šole zapusti vsako leto najmanj 375 dečkov in deklic. V njih se je doslej s posebno skrbjo poučevalo poljedelstvo.

Vzgoja Indijancev je privedla tako daleč, da se je ameriška vlada v zad-

Najlepša Indijanka v državi Kansas

njem času odločila za korenito izpremembo dosedanjega sistema indijanske zaščite. Nova zaščita bo zasledovala namen, da napravi iz Indijanca čim prej samostojnega državljana, ki se bo z lastnimi sposobnostmi preril skozi življenje. Zato bo vzgoja Indijancev poverjena njihovim lastnim izobražencem in preobčutno varuštvo strica Sama bo polagoma ukinjeno. V ta namen je tajnik Wilbur predložil popolno preosnovno učnega programa v indijanskih šolah. Odpravljeni bodo dosedanji internati za vzgojo indijan-

skih otrok, ki so spominjali na vojašnice. Indijancem se bo dala prilika, da se izuče različnih poklicev. Nazor, da se bodo Indijanci rešili tako, da jih bo vlada izobrazila za umno kmetijstvo, se je pokazal v praksi kot jalov. Indijanec je slab poljedelec, a — začudo — dober strojnik. V železniških tovarnah v Winslowu v Arizoni je nameščenih kakih 150 mladih Indijancev, ki nadkriljujejo svoje belopolte tovariše po spretnosti in bistroumnosti. Če se nov načrt dosledno izpelje, se Indijanci ne bodo več vzdržali kot narod in rasa, marveč se morajo polagoma preliti v ameriški narod, to zmes tolikih ras in narodov.

Posihmal bodo rezervacije ostale samo tam, kjer jih bodo Indijanci sami zahtevali. Osrednja državna vlada je že prevrnila skrb za Indijance na bremenena posameznih federalnih držav, s čimer bo asimilacija, t. j. prelitje Indijancev v maso belopoltega ameriškega ljudstva še bolj pospešeno. Indijanski otroci bodo lahko obiskovali iste šole kot otroci belcev, česar n. pr. otroci črncev ne smejo. Osrednja vlada pa je razpisala stipendije za posebno nadarjene indijanske sinove in hčere, ki bi se hoteli posvetiti visokošolskemu studiju.

Tako je indijansko vprašanje v Ameriki stopilo v novo razvojno stopnjo in vse kaže, da bo indijansko ljudstvo kmalu izgubilo zadnjo sled svoje prerijske romantike. Izginilo bo v belem plemenu, ki ga bo ponekod malo pobarvalo, dokler ne izginejo tudi ti sledovi. In bo samo ena Amerika, velika in neodoljiva . . .

NAJVEČJI RESILNI ČOLN

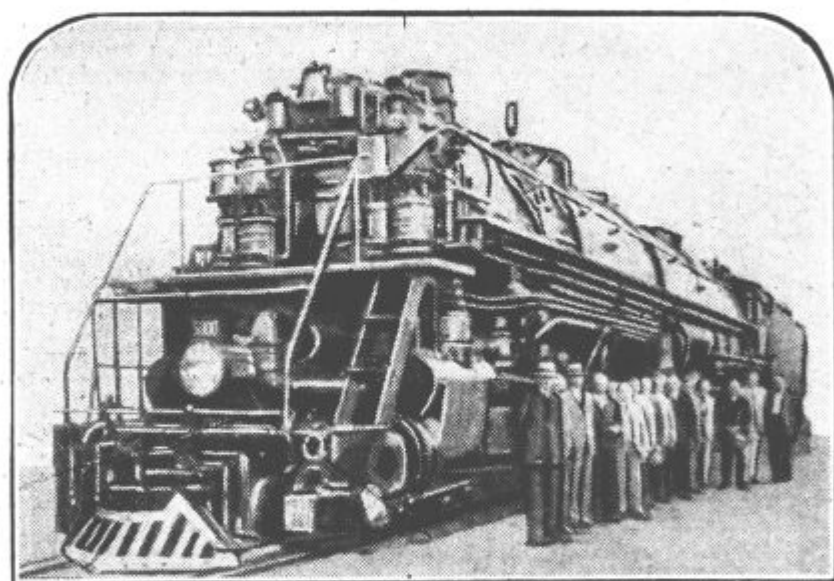
Zgradili so ga v Padstownu (južna Anglija). Dolg je 18.50 m, širok 5.50 m, meri 45 ton in more sprejeti 300 brodolomcev. Ta nepotopljiv čoln, z imenom Princeza Marija, ima dva motorja po 80 konjskih sil, ki redno vozita 15 km na uro. Nepropustnih kabin šteje sto. Dve sobi imata prostora vsaka za 50 do 60 potnikov. Razen tega more ob lepem vremenu vzeti 300 drugih oseb na krov, ob viharju pa 150. Šrambe držijo 2250 litrov petroleja, s katerim utegne križariti v okrožju 930 km. Rešilne priprave so urejene po zadnjih načelih sodobne tehnike. Električni žarometi, topovi za spuščanje gripelj ali kotvokazov (buoy), mreža za pristajanje, v katere morejo brodolomci poskakati, kadar se hoče ponesrečena ladja pogrezniti, brezžična oddajna in sprejemna postaja, električna kuhinja.

№ 3v.

Že zopet večje lokomotive

Pri železnicah ne kraljuje nikoli mir. Vlaki švigajo neprestano po svojih potih sem in tja, na velikih postajah vrvi kakor v največjem panju, na vseh koncih in krajih premikajo posebni premikalni stroji posamezne vozove in oživljajo postajni ropot s svojimi kratkimi žvižgi. V tihih direkcijских pisarnah in konstrukcijskih dvoranah, daleč od pravega železniškega ropota in šundra pa se ustvarjajo vedno, leto za letom novi lokomotivski vzorci, vedno večji modeli potniških in tovornih vozov, se ustvarjajo temelji še sigurnej-

dan za dnem. In še ni konca temu ustvarjanju. Iz dnevnih vesti po časopisju izvemo vedno zopet kaj novega, kaj takega, kar do sedaj še ni znane-ga niti v strokovnih krogih, Amerika in Evropa tekujeta tudi v železniških vprašanjih in skušata ena drugo prekositi. Pri tem pa lahko takoj uvo-doma ugotovimo, da je Amerika vsaj glede velikosti lokomotiv in vagonov, glede dolžin prog itd. mnogo pred Ev-ropo, toda potovalna varnost, tehnič-na preračunanost in umestnost posa-meznih ustrojstev na strojih in vozov-

Največja parna lokomotiva na svetu, dolga 38 m, tehta 507 ton

še signalizacije od sedanje. Inženjerji in njihovo pomožno osebje sede in se posvetujejo, poskušajo, preizkušajo in razmišljajo o vseh stvaritvah, ki naj bi nudile železnici, potujočemu občinstvu in prevozu ogromnih množin razne robe čim večjo varnost, brzino in udobnost.

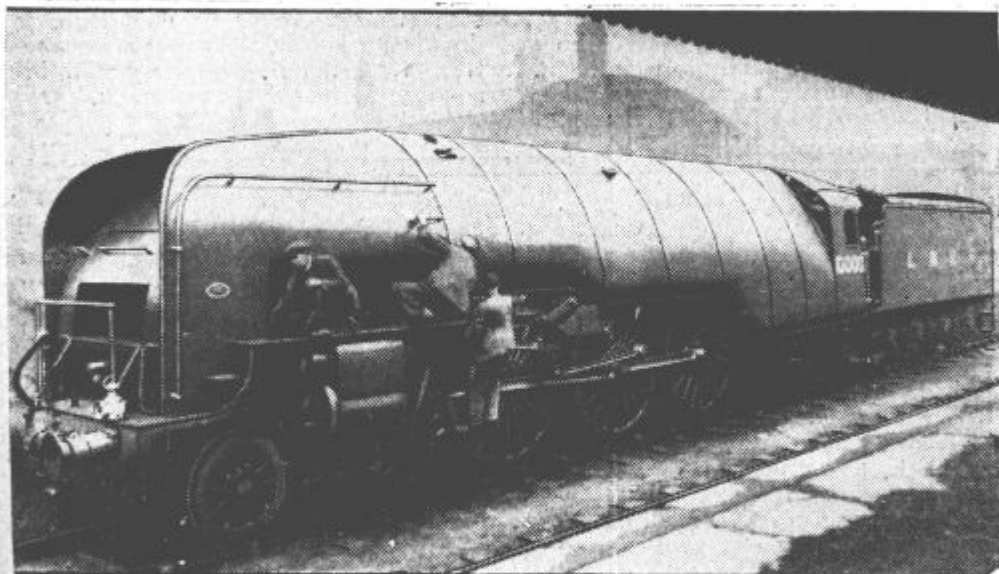
Iz malih začetkov pred 100 leti do danes ni predolga časovna doba. Ako pa premotrimo železnice v tem kratkem času, opazimo tako ogromno raznoliko, da dejanski ne moremo reči drugega, kakor da je vse skupaj vsak dan večje in obširnejše ter da je po vsem svetu vedno več lokomotiv in vagonov

vih pripada še vedno Evropi, kjer so konstrukterji le natančnejši od ameriških.

Naši današnji sliki nam to potrjuje-ta. Prva nam predstavlja kolosalno ameriško tovorno lokomotivo, kakor je v Evropi sploh ne zasledimo niti v Angliji, domovini železnic, niti v ši-roki Rusiji, kjer imajo najdaljše pro-ge in širok tir. Na drugi sliki pa je reproducirana angleška »huš-huš« lo-komotiva, ki je izdelana tako, da glad-ka kakor jegulja reže zrak pred seboj in si tako dela lažjo pot po tiru. Obe sta tipični zastopnici svoje dobe. Ev-ropa in Amerika — dva sveta!

Severna Pacific je potrebovala že delj časa za prevoz izredno težkih tovornih vlakov še težje lokomotive, kakor jih je že imela v svojem staležu. Zato je naročila pri Baldwinu v Filadelfiji še večjo, še silnejšo lokomotivo, ki naj bo kos tudi najtežjim vlakom. Pri tem pa se je morala celo povečati in bolj utrditi vsa proga, saj tehta ta velikanka med stroji skupno z zalogovnikom kar 507 ton, t. j. toliko, kakor ves brz vlak, ki vozi vsak dan med Parizom in Londonom, z lokomotivo in vozovi vred. Ta »Martin Krpan« med lokomotivami pa je opremljen z vsemi mogočimi stvarmi. Njegov ogromni kotelni trup, ki proizvaja skoraj 5600 konjskih sil, počiva

Praktični Američani pa so opremili svojo največjo lokomotivo tudi z velikim reflektorjem spredaj, odkoder sije ponoči preko prerije ogromen električni žarek mnogo sto metrov pred lokomotivo po progi in pomaga velškanski železni kači in njenemu voditelju, strojevodji, da se prepriča o prevoznosti proge. Električno strujo proizvaja na lokomotivi nameščena parna turbinica, ki direktno poganja dinamo. Toda tudi za ogrevanje vozov služi ta naprava. Nič več kurjavnih cevi, nič več v oblak pare zavitih vozov! Električni kabel spaja lokomotivo z vozovi, kjer sede v presledkih potniki in električni tok ogreva lepo ogrevalna telesa ter napravlja potova-

Najnovejša angleška brza lokomotiva, nazvana huš-huš, prevaža med Londonom in Edinbourghom »Letečega Škota«

kar na deseterih osovinah, od katerih je dvakrat po četvero spojenih s drogovjem, da poganjajo »Krpana« naprej. V kotlu pa vlada pritisk skoraj 18 atmosfer, ki ga imajo v Evropi le redkoma kake parne lokomotive. Sedaj pa premislite, ko se prične ta 38 m dolgi stvor premikati po tiru. Njegova kolesa mu omogočajo brzino do 80 kilometrov na uro, vlečna sila pa prevoz okrog 5000 ton tovora. Kaj je napram tej, kako bi rekel, železni masi naš vlak na Vrhniko ali celo Stephensonov otvoritveni vlakec pred sto leti tankaj med Liverpoolom in Manchesterom?

nje udobno tudi preko ameriških puštinj.

Vendar pa služijo Martini Krpani v prvi vrsti tovornemu prometu.

Na drugi sliki pa sicer lokomotiva tudi ni majhna, da, celo prav velika je za evropske razmere, toda že po velikih kolesih jo spoznamo, da je njena naloga, prevažati brze in ekspresne vlake. Po njeni zunanosti, številkah in napisu na tenderju moremo sklepati, da je rojena v kaki angleški lokomotivski tvornici, morda je celo ena izmed najposlednejših potomk male Stephensonove »Rocket« tam iz prve lokomotivske tvornice v Newcastleu.

In res, njen delokrog je, da prevaža med Londonom in Edinbourghom »Le-tečega Škota«. To je najbolj »nobel« vlak v Evropi, ker se med obema mestoma medpotoma prav nikjer ne ustavi. On je tako rekoč aristokrat med vlaki, kaj njega brigajo še tako velika vmesna mesta, njegova parola je *London-Edinbourgh!*

In mudji se temu lordskemu vlaku še prav posebnol! Ne samo, da omalovažuje vse vmesne postaje, celo z zrakom je pričel boj. Lokomotiva je kar vsa nekako zavita v pločevinast plašč, ki zakriva celo najmarkantnejši njen del dimnika, samo da se hitreje prereže skozi zrak in s tem zmanjša odpor, ki ga mora stroj kot vlakovno vodilno vozilo premagati, da doseže večjo brzino.

Lokomotivsko telo je v svoji konstrukciji slično ostalim lokomotivam, toda na ospredju ima prigradjene nekatero primerno zakrivljene železne plo-

šče, ki odvajajo v ospredje lokomotive zadevajoči se zrak preko njenega trupa navzgor. Ob straneh sta tudi dve, ki segata preko dimniške višine in ga tako zakrivata. Nikakor pa se seveda ne sme misliti, da je stroj brez njega. O to pa že ne! Ves ostali kotelni trup je prav tako oblečen v široko pločevinsko preobleko, ki daje lokomotivi sicer nekoliko izredno obliko, vodi pa prav tako značne toke preko kotla in izpostavlja kotelno površino le malenkostno. Namen, zmanjšati zračni odpor, je s tem dosežen, kar ima precejšnji vpliv na ekonomijo s premogom, saj mora premagati stroj manj odpora.

Navedeni lokomotivi predstavljata trenutno najnovejše tvorbe lokomotivskih tvornic. Kakor že omenjeno, je domovina kolosalne tovarne lokomotive ali Martina Krpana v Ameriki, br-zovozne lokomotive pa Anglija.

Prof. dr. E. Morton

= Solnčni žarki v hrani =

Te vrste govore o dveh psičkih Spodu in Tedu in o delu mladega znanstvenika, ki je imel zelo rad pse, še rajši pa otroke. Spod in Ted sta bila bratca; dva vedra zadovoljna psička. Nekega dne pa je njuno pasjo mater povozil težak tovorni avto in tako se je zgodilo, da sta prišla v posest mladega učenjaka. Ta ju je ponesel v svoj laboratorij, kjer je delal poskuse z nekim čisto določenim namenom. Pa mu je prišlo na um, da bi mu utegnila Spod in Ted pomagati pri uresničenju njegovih načrtov in storiti na ta način veliko uslugo otrokom in odraslim.

Oba psička so zaprli v udobni pasici in ju odnesli v klet, kjer nista pogrešala mičesar razen solnčnih žarkov, zakaj v kleti je svetila samo električna luč. Dvakrat na dan je mladi učenjak nakrmil svoja štirinožna prijatelja. Vsak atom hrane, goste ali tekoče, je bil natančno odtehtan. Oba psička sta dobivala popolnoma enake deleže, ki se niso razlikovali niti po okusu. Znanstvenik je živalici vsak dan stehal in si natančno beležil, kako se redita in rase-ta. V zapiske je prišla tudi vrsta in sestava hrane, ki sta jo dobivala. In

vendar se je hrana obeh v nečem razlikovala. Kar je jedel Spod, je bilo umetno pripravljeno s pomočjo procesov, ki jih je mladi učenjak tekom let temeljito preštudiral, dočim je užival Ted povsem prirodno hrano.

Spod je zrastel v normalnega, zdravega in vedrega psa. Njegove kosti in zobje so bili močni; vse je kazalo, da se bo razvil v krasno, plemenito žival. Tudi Ted se je razvijal. Postal je debel in igrav, toda z njegovimi zobmi in kostmi nekaj ni bilo v redu. Imel je namreč mehke kosti kakor gumi in nožice so se mu ukrivile. Njegovi zobje še zdaleka niso bili taki kakor Spodovi. Jedel je sicer res rad, a vzlic temu ni kazal onih močnih umerjenih oblik kakor njegov tovariš. Skratka, razvijal se je v nekako pasjo karikaturu, ki bi težko našla priznanje prijateljev psov.

Dan za dnem ju je znanstvenik opazoval, kako se spreminjata. Rasla sta namreč natanko tako, kakor je bil v naprej preračunal. Vedel je, kaj pri Tedu ni bilo v redu. Videl je, kako so se Teda prijele vse tiste slabosti in napa-ke, ki se drugače opažajo pri majhnih otrocih. Ted je dobil angleško bolezen

añ rahitis. Tudi rahitični otroci imajo ko gumi mehke kosti, krive noge, slabe zobe in udrta prsa. Učenjak je bil zadovoljen s svojim delom. Globoko v kleti svojega laboratorija, kamor nikoli ni posijalo sonce, je vzgojil krasnega psa. Ubogega Teda je samo še fotografiral. Njegova slika naj bi bila neomajen dokaz njegovih znanstvenih dognanj, — potem pa ga je peljal tja, kjer končajo vsi mladi izgubljeni psi, ne da bi vedeli zakaj.

Ako bi bilo Spodu in Tedu дано, da bi bila dorasla na solnčni svobodi, potem bi se bila oba razvila v krasne živali, ker sta prišla enako močna na svet. Učenjak pa je na njih namenoma zakrivil tole: Spod je bil deležen umetne solnčne svetlobe, Ted pa ne. Spodu so dajali solnčno svetlobo s hrano vred. Ted pa je ves čas niti za ščep ni bil deležen. Poskus s Spodom in Tedom je bil samo poslednji dokazilni člen v dolgi verigi posrečenih poskusov, ki so pokazali presenetljive uspehe in odkrili novo pot do zdravja.

Ta učenjak je bil Harry Stoenbock, profesor na wisconsinski univerzi. Njegovo odkritje bi mu lahko prineslo veliko bogastvo, če bi se mu hotelo napraviti iz njega kupčijo. Toda Stoenbock je v prvi vrsti znanstvenik in tako je plod svojega trudapolnega dela zapustil alumnatu švoje univerze, prav tako, kakor pred dvema letoma dva plemenita učenjaka iz Kanade, ki sta iznašla insulin-zdravilo zoper sladkorno bolezen. Zahteval je samo, da se mora ves denar, ki bi ga utegnila dobiti univerza z izkoriščanjem njegovega izuma, zopet porabiti za znanstveno delo na zavodu. — Sedaj pa nekaj pojasnil o novem izumu:

Ako solnčni žarki prodro do kože, ne da bi jih na poti prestrežalo steklo, dim ali obleka, tedaj spravijo v gibanje neko snov, ki se ji pravi argestrol in tvorijo na ta način vitamin D.

Z našo vsakdanjo hrano zauživamo tudi nekatere rudnine kakor: kalcij, železo, fosfor itd. Človek nujno potrebuje teh snovi, ker drugače njegov organizem ne bi mogel razviti močnih zob in kosti. Toda znanost je dognala, da vsa hrana z rudninami vred nič ne zaleže, ako ne pridejo obenem v telo tudi zadostne množine vitamina D. Z drugimi besedami: same rudnine so neučinkovite, ako jih ne podpira vitamin. Za

tvorenje vitamina pa je potrebna solnčna svetloba. Zakaj, ne vemo, ker gre za eno izmed neštetih tajinstvenih snovani prirode, za katere ljudje le sem pa tja najdemo razlago.

Profesor Stoenbock si je mislil, da mu bo uspelo vitamin D umetno pridejati nekaterim živilom kot nadomestek solnčnih žarkov. Po dolgotrajnem proučevanju in mnogoštevilnih poskusih je dognal, da se tvori ta vitamin v nekaterih vrstah žita, ako ga določen čas obsevajo primerno jaki ultravijolični žarki. Vedel je sicer, da vsebuje dosti potrebnega vitamina tudi ribje olje; kdor ga pije, potrebuje manj solnčne svetlobe nego sicer. Toda ribje olje je neprijetno zdravilo in posebno otroci niso zanj navdušeni.

Profesor Stoenbock imenuje svoje odkritje »Obžarjanje s hranili«. Ne trdi, da je na ta način preparirana hrana zdravilo. Ne trdi, da bi taka hrana zanesljivo ozdravila rahitis; preverjen je pa — in v tem se strinjajo z njim tudi drugi znanstveniki — da bo pomenila hrana, po njegovi metodi obsevana z ultravijoličnimi žarki, zelo učinkovit delež vsakdanje diete.

BRZINSKI REKORDI

Abbé Th. Moreux, ravnatelj opazovalnice v Bourgesu, govori o letalcu, ki je lahko srečen, ako naredi 100 m na sekundo. Daljnosežni topovi imajo početno hitrost 1000 do 1500 m. Vse te viške pa potolče molekularni svet. Ob temperaturi topečega se ledu se vodikova molekula giblje z naglico 2 km na sekundo; v električnem loku more doseči 8 km. Otipljivejši zgledi vodijo do drugih števil: Izpodnebnik, ki se bliža zemlji iz daljnih globlin, bi samo zbog našega privlačenja dosegel brzino 12 km v zadnji sekundi. Če zemsko gmoto nadomestimo s solnčno, dobimo okroglo 600 km. Dne 5. sept. t. l. je gorlenji poročevalec lista Le Petit Journal profi 10. uri zvečer opazil meteor, za četrtino tako svetel ko ščip; švigal je po nebu 72 km na sekundo... Vse to pa še ni nič napram hitrostim v zvezdovju. Danes se govori o meglinah, ki se oddaljujejo od nas s 100 km na sekundo. Svet atomov daje največje naglice. Katodni žarki, sršeči iz naših svetilk z žarki X, niso naposled nič drugega ko struja elektronov, potujočih po 60.000 km na sekundo. Da jih nič ne ustavi, bi elektroni napravili razdaljo od zemlje do meseca, torej 384.000 km, prej nego v 7 sekundah. Pa to še ni vse. Raziskujoč razna žarenja, ki uha-jajo iz radiuma, so zapazili, da telesa »beta« leté po 290.000 km na sek. To brzino prekašé samo svetloba, ki prepluje 300.000 km v istem času.

Od mornarja --- --- do svetovnega boksača

Jack Sharkey na poti do svetovnega prvenstva v boks

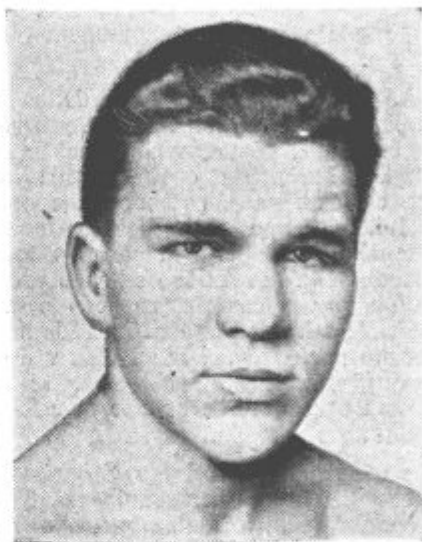
Denarja in slave bogato mesto svetovnega prvaka težke teže, ki ga je pred dvema letoma izpraznil Gené Tunney, ker je bil že preveč zaposlen z upravljanjem svojega premoženja, še vedno ni zasedeno. Kandidatov kajpada ni malo in pot do zadnje in odločilne borbe za

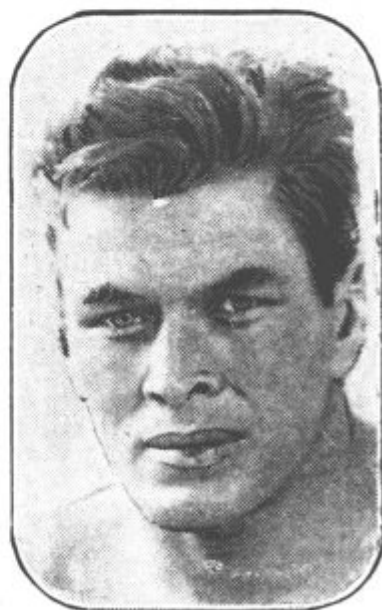
*Jack Sharkey,
najresnejši ameriški kandidat*

ta zavidljivi naslov je tako dolga, da je še vedno težko reči, kdo bo bodoči boksaški »prvak prvakov«. Dasi ni izključeno, da nam bodo izbirni boji prinesli še razna razočaranja, je vendar skoraj gotovo, da bo Američan Jack Sharkey med zadnjimi, ki bodo morali položiti orožje. Stvar je tembolj verjetna, ker se bo vršila zaključna borba v Ameriki in skoraj ni misliti, da bi Američani v njej ne imeli svojega ljubljenca. Drugi nasprotnik bo po vsej priliki mladi Nemeč Schmeling, ki se je skokoma dvignil od zmage do zmage in je po mnenju strokovnjakov edini resni tekmeec za najvišjo trofejo v boksaškem svetu.

Jack Sharkey ali s pravim imenom Pavel Cuboschan se je rodil 1. 1902. v državi New York in je nekako tri leta

*Maks Schmeling,
prvi nemški kandidat za Tunneyevega
naslednika*

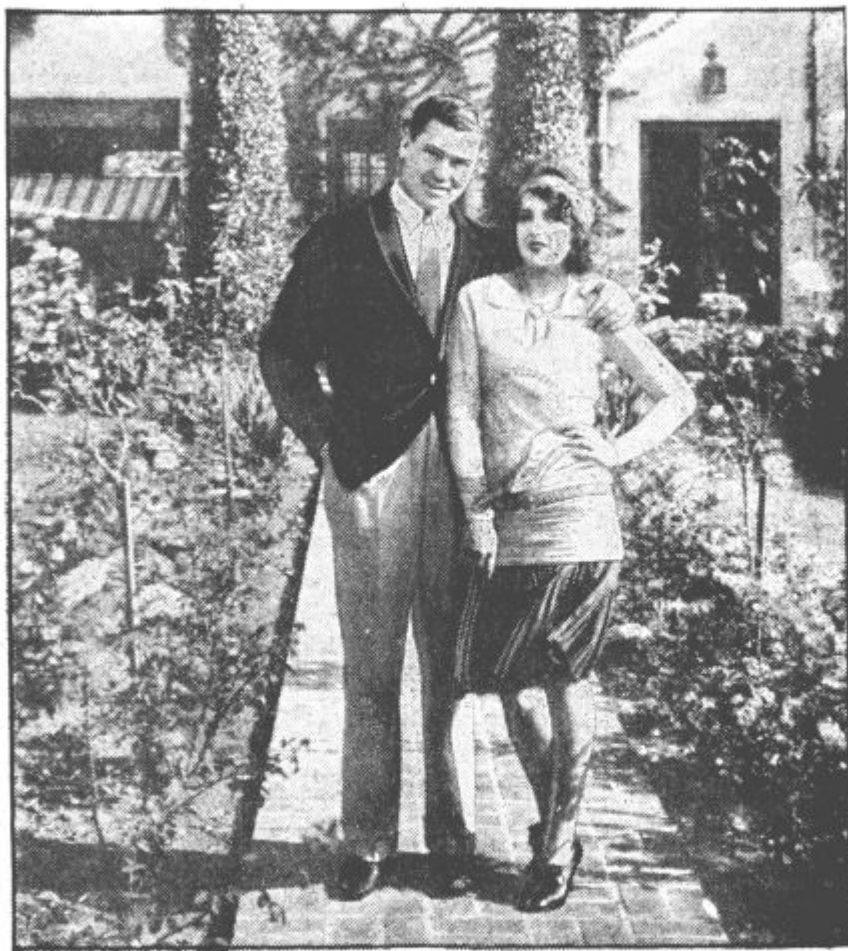

*Gene Tunney,
bivši svetovni prvak*

starejši od Schmelinga. Starši so bili rodom iz Litve in so živeli v precej revnih razmerah. Po končani šoli je mladi Pavel poskušal svojo srečo v najrazličnejših poklicih. Delal je v tovarni za čevlje, prenašal vodo, pral premog, pomagal v steklarni in končno zopet obtičal v tovarni za čevlje. Ko je Amerika posegla v vojno, je vstopil v mornarico, kjer je bil — kakor tudi Tunney — deležen prvih naukov o telesnem vežbanju.

med pretepom na ulici zaklafi — na višku svoje karijere, tako da je pripovedka najbrže izmišljena. Resnica pa je, da se je pričel Sharkey od tedaj boksati in je postal že l. 1924. profesionalni boksač.

V prvih letih profesionalizma njegovi uspehi niso bili preveliki. Imel je posebno smolo, da je izgubljal proti močnim nasprotnikom, dočim je slavil zmage nad manj znanimi. L. 1925. je že odpravil Jack Renaulta, Maloneyja in Johnny

Jack Dempsey s svojo ženo

Kakor pripovedujejo, so odkrili njegov boksaški talent v boju z zamorskim boksačem Bottling Sikijem. Sharkey in Siki sta se baje sporekla na ladji zaradi ukradenega krožnika ledu, kar je dalo povod za pretep in boks, v katerem je 16-letni Sharkey položil zamorca na deske. To se je godilo menda l. 1917, ali 1918, ko je bil Siki — ki so ga pozneje

Riska. V l. 1926. bodoči prvak ni izgubil nobene bitke. V tej dobi je beležil obračun z Gormanom, ki ga je »nesel« leta 1925. in dve odločni zmagi nad zamorcema Harry Willsom in George Godfreyem. L. 1917. je prineslo zanj srečanje z Jack Dempseyjem, kjer pa je moral po 7. kolu kapitulirati — knock-out. Posledice tega poraza je moral nositi skoraj

leto dni. Šele l. 1928. Je sprejel Tom Heeney ponudbo, s katerim je moral deliti zaslužek; za njim pa je podlegel Risku. Šele po teh trdih triletnih preskušnjah se je Sharkeyju zasmejala sreča. Pričela se je serija pomembnih zmag, ki so ga dvignile na današnjo pozicijo. Žrtve njegovih pesti so postali priznani »tigri«, Jack Delaney, Leo Gatea, Young Stribling, Tommy Loughran in drugi.

Na svoji zmagoviti poti je moral Sharkey prenesti marsikateri udarec. Tako se je nekoč sprl s pokojnim menažerjem Tex Rickardom, ki ga je mimogrede

»olajšal« za 100.000 dolarjev. Rickard je bil diktator in kdor se mu ni pokoraval je moral po najkrajši poti zapustiti Ameriko in se odpovedati dolarjem. Koncem l. 1928. je imel zopet smolo. Pri treningu si je močno poškodoval koleno in resno se je že bal, da ne bo nikdar več med prvimi. Po štirih mesecih odmora je zopet nastopil in šlo je dalje. Danes je vsekakor najboljši ameriški boksač, če izločimo bivša prvaka Dempseyja in Tunneyja, ki sta se že zadovoljila s svojimi milijoni in ju sploh ne veseli več, da bi jih še kopičila.

Gljeb Ivanovič Uspenski

Ali je pismen človek **potreben?**

Slička iz ruskega sela predvojne dobe

Že prvi dan po prihodu v selo so se mi vsiljevali z vseh strani taki pojavi vaškega življenja, da sem jasno videl, in čutil nekaj, s čimer dobivam kot pismen človek svoj smisel.

Komaj sem se namreč pripeljal v vas, sem postal pozoren na neobičajno vrvenje in razburjenje. Bil je delavnik in snežilo je. Ob takem vremenu je vaščan rad doma v zapečku, to pot pa je bilo na vasi nenavadno živahno. Kmetje so stali pred hišami ali pa razburjeno tekali sem ter tja. Pred vaško prodajalno je bil cel semenj. Kmetje so vihteli pesti v zrak, a nekdo jih je venomer pregovarjal in tolažil.

«Kaj neki imajo,» sem vprašal svojega voznika.

«I, bog si ga vedi, kaj jih je tako razjarilo,» je odvrnil. «Učitelj ima nekega vruga z okrajnim slom.»

Nekaj me je stisnilo pri srcu in že sem mislil, da učitelj počenja kaj nelepega in nedovoljenega. Trdno sem sklenil, da zbežim od nesreče in se ne vtikam v to zadevo, vendar mi ni bilo tako usojeno; kajti tisti hip mi je prišla nasproti razkačena četa kmetov.

«Kaj naj pomenj ta krik in vik,» sem vpraševal kmete.

Odgovorili so vsi hkrati, da nisem razložil besedice, dokler ne stopi iz tolpe star kmet in silno ogorčen poroča:

«Ni več pravice na svetu! V knjigah stoji črno na belem, da je ni več. Že kralj Salomon je napovedoval, da pride čas, ko je več ne bo. V sanjah je videl kamenit stolp, obsežen in visok, da je segal v oblake. Izpod stolpa pa je skočil zajec in glej, stolp se je v hipu sesul. Kakor silen stolp je stala pravica, izpod njega pa je skočila krivica in se kot nedolžen zajček sprehaja po svetu. Tako je in nič drugače. Konec sveta se bliža, nič ne pomaga, saj je tako prerokovano.»

Tolpa okoli govornika je globoko vzdihnila in se v očividnem spoštovanju do modrega starca umaknila, da se je trudoma in s povešeno glavo napotil proti svoji hiši.

«Torej, ljudje, zdaj pa po pameti: kaj se je zgodilo tako strašnega,» sem vprašal ponovno.

Takoj mi odgovori drugi kmet, srednjih let, poln obupa in srda:

«S sveta nas hočejo spraviti, to je vse.»

«Ni mogoče! Zakaj pa?»

«E, to pa ni naša stvar: zakaj. Očividno jim je tega treba.»

«To je neumnost, to so bedaste čenče, govorite vendar že kot pametni ljudje,» jih ponovno pozovem.

«No, pa vprašajte okrajnega sla, tega, ki je prijezdil. Pomislite, ali ni to uničenje kmetov, ako nam velevalo

razkriti střehe na hlevih, živine ne imeti v hišah, gnoj voziti iz vasi, jesti iz posebnih skled, sežigati cunjice in razno staro šaro? To je naša smrt! In še prete nam, kajti tam je rečeno: V nasprotnem primeru nastopi vojno sodišče... Pri nas nas je dvanajstero, kje naj vzamem denar, da kupim dvanajst čaš za čaj. Nikakor ne zmorem tega. Ostane mi tedaj samo vojno sodišče, nasprotni primer in smrt.»

Postaló mi je jasno, da je okrajni sel povzročil zmešnjavo z napačnim tolmačenjem kakih oblastvenih higijenskih navodil.

«Kar mi ukažejo, to delam,» je kričal srdito. «Vi pa bodite pokorni, ali pa bom vse upornike pozapisal in tako bo nesreča še prej tu.»

«Le zapisujte, kolikor hočete,» sem mu odvrnil. «Kakor vidim, ste vi krivec tega razburjenja. Vi ste s svojo neumnostjo preplašili kmete.»

«Nikar se ne vtikajte v uradno poslovanje. Dvajsetkrat sem jim vse raztolmačil, če pa nočejo razumeti, ni moja krivda. Tu sem opravil!» In sel je obrnil konja in se pripravljal, da bi odjezdil.

Zdaj se je vmešal tudi učitelj:

«Vi zahtevate nečesa, česar v razglasu sploh ni. Ne razumete, kaj pomeni določba o treh kubičnih metrih zraka, zato zahtevate, da bi moral posaditi učence tri metre drugega od drugega. To je radi dihanja rečeno, razumete.»

«Nu, dovolite, da vas vprašam, kako pa se diha s kubičnimi metri? In kdo je na vsem božjem svetu že kdaj dihal z metrom, povejte mi to vi, ki ste izobraženi. Če dihamo dihamo kot pošteni ljudje, hvala bogu takole:» in je nekajkrat prav krepko potegnil sapo v svoja ogromna pljuča. «Tako diham in naj vrag vzame vaš meter, kaj ga neki rabim pri dihanju!»

Kmetom je bilo to dokazovanje jasnejše nego prizadevanje učitelja, da bi bil pravilno razložil odraslim in bradatim glavam pravi smisel. Nepismenost je praznovala orgije zmagoslavja, vendar se učitelj ni vdal. Dokazoval je slu, da so te odredbe samo za primer nalezljive bolezní, ki bi jo moral šele ugotoviti sreski zdravnik. Kmetje so se oddahnili, ko so po malem razumeli, da jim za sedaj ne preti nikakana nevarnost, za prihodnost bo pa že kako.

Tudi sel je polagoma opuščal svojo trmoglavo oblastnost, vendar je še vedno skušal nasprotovati:

«Dobro, pa naj otroci po vašem dišajo z metri, jaz bom po starem, kakor doslej.» In spet je pokazal, kako krasno zna dihati. «Kako pa je razkrivanjem streh? Ali tudi tega ni treba?»

«Seveda ni treba, saj navodilo pravi, da se naj slama v strehah prenóvi ob toplem vremenu, zdaj je pa sneg!»

«Tudi čaše za čaj niso potrebne?»

«Tudi ne, dokler ni nalezljive bolezní; kadar pa bo, bodo pa kmetje toliko pametni, da ne bodo pili čaja iz iste posode, kakor ga je pil bolnik. Ali ni res, mužički,» se obrača učitelj k tolpi.

«Ne bomo ga, toliko pameti že imamo,» je v zboru odgovorila množica.

Tako so se izkazale vse stroge odredbe za sedaj popolnoma nepotrebne in prav nič ni bilo primerno, da je ljudstvo zašumelo o smrti pravice na zemlji. Zmeda je nastala zbog tega, ker so bila higijenska navodila preko vsake mere dolgovozna in podrobna, namestu, da bi se ljudstvu pojasnila stvar v par besedah. Uradni zastopnik nepismenosti pa je široko zajezdil v vas in na dolgo in široko razkladal, česar niti sam ni razumel, dokler ni prišlo do razkrivanja streh in podobnih bedarij, nad katerimi je plavalá strahovita groznja «vojno sodišče»...

«Naš posel je, dragi prijatelji,» je že povsem pokorno govoril mogočni nosilec Jobovih vesti, «poslušati ukaze, za ostalo pa se ne meniti... Ali nima morda kdo ščipca tobaka, ljudje krščanski, strašno sem se namučil z vami.»

Zažgal si je pipo, obrnil konja in odjezdil v druge kraje propovedovat prihod krivice na zemljo.

Kmetje pa so po njegovem odhodu planili v gromovit smeh. «Nu, kakšen ukaz pa bi tudi to bil, da mora ves svet pomreti, ha, ha, ha.» Nenadoma se jim je prejšnja resna groza zazdela čudovito smešna.

«A, starec Mironič pa,» se tolče po kolenih neki kmetič, «ta pa je takoj pri roki, s svojim zajcem — krivico. Ta jo je pa res potuhtal, pravi Salomon!»

Seznanil sem se pri tem tudi z učiteljem in še dolgo sva ostala ter se smejala s kmeti. Med splošnim smehom pa sem slišal tudi nekaj, kar me je prepričalo, da nepismena tema ni pre-

magana, ako smo dokazali okrajnemu slu, da je bedak.

Nekdo izmed kmetov je namreč strogo in važno govoril:

«Bolezen prihaja od hudobnega človeka, ne pa od gnoja! Kdo je v Širejki spustil kugo nad ovce? Vsi vemo: Bukaniha, vojakova žena!»

«Znana stvar,» so vsi pritrdili.

«Ni treba strche razkrivati, ampak pošteno mahiniti po glavi, pa je vseh nesreč konec!»

«Seveda, hudiču je treba pokazati kar mu gre, pa je precej vse dobro. Tu pa členkajo o gnoju in dihati nas učijo.»

D. Ravljen

Narodna vzgoja naših rojakov na tujem

Med načelnimi vprašanji narodnostnega vzdrževanja našega življa v Nemčiji je seveda kakor po vsem svetu prosvetno delo prvo. Problem nacionalne propagande v zvezi s prosvetnim delovanjem je mnogostranski in težaven. Zahteva mnogo potrpljenja in energije, posebno mnogo še gmotnih in moralnih žrtev od strani naših državnih ustanov, a tudi od strani privatne inicijative, društev in poedincev.

Šola

je osnova vsakega prosvetnega razvoja in narodnostne vzgoje. Slovenske šole v Nemčiji ni. Obstojal je v Gladbecku nekak slovenski stalni tečaj, ki ga je vodil duhovnik Tensundern. Mož je sam Nемец, a ko je bil še prēmesečen, je zaspala tudi ta »šola«.

Posledica samonemške vzgoje je očitna, kolikor žal le more biti. Bo še kakih 30 odstotkov naših ljudi, ki so še iz domovine prinesli s seboj popolno znanje čitanja in pisanja materinščine, — vse drugo, ves naraščaj je šel skozi nemško šolo in se lomil s čitanjem slovenščine, da bi se človek smejal, če ne bi vedel, da je vsaka taka šola žalostna.

Ni zaenkrat izgleda, da bi se kjerkoli v naših kolonijah osnovala vsaj ena slovenska šola. Torej, Izseljeniški komisar g. dr. Deželić je nedavno predlagal v Beogradu, naj bi se organizirali stalni enoletni tečaji za pouk v čitanju, pisanju in izgovorjavi našega jezika, obenem pa bi se vršil pouk tudi o zgodovini in zemljepisju naše države. Tečaji naj bi bili dvojni: za šolobvezne otroke ter za odrasle. Ni in ni nobenega drugega načina, da bi

se mlajša generacija — to je celih 70 odstotkov našega življa! — ohranila domovini, vzgojena v narodnem duhu. Saj nihče ne more oporekati, da med slovensko mladino v Nemčiji ipak še tli neka tiha, plaha iskra spoštovanja do domovine očetov in dedov in prava otroška ljubezen do materinščine. Toda ne znajo je, ne obvladajo je večino niti v žargonu s primesjo naše tečaje svojih staršev in bi gotovo zavzeti poslušali pouk, ki bi jih praktično navajal k razgovoru, čitanju in pisanju. Gotovo bi se nadalje dalo tudi doseči, da bi se tečaji vršili v učilnicah nemških šol in to dvakrat v tednu po dve do tri ure popoldne. Ostaja odprto samo še vprašanje stroškov, državne podpore in namestitve učnih moči, — potovalnih učiteljev.

Svoj predlog glede teh tečajev opira izseljeniški komisar na naslednje postavke: stroški za najemnino, čiščenje, luč in kurjavo učilnic bi se plačevali nemški šolski oblasti v skupnem iznosu svojih 50 do 100 mark (1350 Din) mesečno. Naša država naj bi poslala v Poruhrje vsaj enega učitelja, ki bi poleg poučevanja v tečaju utegnil v tri do šesttedenskih tečajih izobraziti tudi učiteljski pomladek, pridobljen iz vrst tamošnjih inteligentnejših mlajših rudarjev, nakar bi lahko vodil in nadziral celo vrste manjših tečajev za poučevanje v čitanju, pisanju in izgovorjavi materinščine.

Takega učitelja naj bi vzdrževalo ministrstvo za socialno politiko in narodno zdravstvo na breme izseljeniškega fonda, ali pa ministrstvo prosvete. Državna podpora zanj bi iznašala svojih mesečnih 300 do 350 mark (4500

dinarjev). Knjige in vse šolske potrebe-
ščine bi seveda tudi morala dobaviti
naša država.

Knjižnice

Snovanje izseljeniških knjižnic, ki je
doslej tangiralo samo prekomorske
države, se pričinja polagoma razšir-
jati tudi na kontinentalno emigracijo.
Izseljeniški komisar v Düsseldorfu je
zatorej lani stavil ministrstvu za soci-
jalno politiko predlog glede rednega
nabavljanja knjig, ki bi ustrezale du-
ševnemu nivoju, željam in potrebam
naših izseljencev v Nemčiji.

V tem pravcu stremi izseljeniški ko-
misarijat v Düsseldorfu za sodelova-
njem države in privatne inicijative,
stavlja ministrstvu za socialno politi-
ko od časa do časa predloge za naba-
vo knjig in se obrača na posamezna
kulturalna in narodno-obrambna dru-
štva, kakor tudi na posamezne osebno-
sti. Izkušnja in skupna pomoč naj bi
se tako izkoristila v prid prosveti na-
še emigracije in omogočila čim hitrej-
še organiziranje matične knjižnice in
čim številnejših podružničnih čitalnic
po kolonijah.

Čudno nasprotje med verskimi znamenji in modernimi poslopji

Predlog predvideva osnovanje osred-
nje knjižnice (v Düsseldorfu), ki naj bi
bila kot matica poverjena v varstvo in
vodstvo izseljenškemu odboru, skupni
reprezentanci vseh slovenskih dru-
štev v Poruhrju, ki mu predseduje iz-
seljeniški komisar. Stopnjema naj bi
se nato organizirala po kolonijah cela
vrsta malih knjižnic, ki bi se polago-
ma pretvorile v stalne čitalnice s pri-
ročniki, leksikoni, zborniki in učbeni-
ki v vseh praveh posameznih ved, po
zgledu ameriških Standardov, kjer se
vsak čitatelj sam lahko posluži poljub-
ne knjige. Nadalje naj bi v takih či-
talnicah bili na razpolago tudi potreb-
ni časopisi in novine, otroške knjige,
muzikalije in odrska dela.

Delo se je že pričelo. Izseljeniški ko-
misarijat v Düsseldorfu je tekom zad-
njih mesecev prejel deloma iz Beogra-
da deloma iz Slovenije lepo število
dobrih knjig, pripovedne in poučne
vsebine. Zaenkrat je njih kroženje or-
ganizirano na enostaven način od rok
do rok in od kolonije do kolonije, pod
nadzorstvom posameznih društvenih
predstavnikov. Kdaj pa bo mogoče si-
stematično razpresti in organizirati
čitalnice, je vprašanje časa in denarja.

Časopisje

Že večkrat se je razpravljalo o tem,
ali bi se dalo v Nemčiji osnovati in
uvesti posebno mesečno glasilo, ki bi
vršilo nacionalno in prosvetno pro-

pažando z objavljanjem poročil o kulturnih, socialnih, gospodarskih in društvenih razmerah našega življa. Izseljeniški komisariat v Düsseldorfu je za nadomestilo takega skupnega glasila westfalskih Slovencev nekaj časa izdajalo »Izseljeniška obvestila« v obliki stalnih dopisov o potrebah kolonije. Vsa ta obvestila so prejemale vodstva posameznih društev. To seveda ni ustrezalo željam in potrebam tako velike in razprostranjene kolonije — in izseljeniški komisariat je lani predlagal ministrstvu za socialno politiko, naj bi v obliki večjega števila naročin subvencioniralo list »Novi izseljenik«, glasilo Zveze izseljeniških organizacij. Ali je ta načrt že proveden, ne vem.

Vsekakor so vsa pretchtavanja pokazala, da je osnovanje posebnega, tako rekoč poluradnega glasila izključno za našo kolonijo v Nemčiji nemogoče. Po dveh letih životarenja je 1927 žalostno umrl Kalanov »Naš zvon«... Pri vsem tem pa nikakor ni mogoče trditi, da naši rojaki v Nemčiji ne bi radi imeli svojega glasila. Toda hočejo ga iz domovine in to ne v obliki komunikejev in naredb, marveč prijetno štivo, ki jih zvesto naveže na domače kraje. Čitajo, razmeroma zelo pridno čitajo naši Westfalci. Marsikatera naša družina je naročena na kak večji dnevnik, ki jih je v tamošnjih mestih vse polno, nadalje v posameznih izvodih radi kupujejo ilustrovane tednike, od strani strokovnih organizacij jim je poskrbljeno za glasila, ki temperamentno obravnavajo vsa stanovska vprašanja rudarjev in njihove odnose šaje napram delodajalcem.

Izmed slovenskih listov so že mnogi inteligentni rudarji naročeni na »Jutro«; posebno zvesti so mu oni, ki so se tekom zadnjih par let preselili iz domovine. Nenavadno priljubljen tovariš in glasnik iz domačih krajev je našim rojakom v Nemčiji postal tednik »Domovina«. Povsod jo vsako soboto pričakujejo uprav nestrpno, raznašajo jo predsedniki naprednih društev sami in to često po celo uro daleč. Število naročnikov stalno raste, a splošno se lahko reče, da »Domovino« čitajo vsi, saj si jo skrivaj izposojajo tudi oni, ki se očitno bojiijo njenega famoznega »brezverstva«. Da ustreže svojim zvestim čitateljem v tujini, je tudi »Domovina« storila svoje in z no-

vim letom uvedla posebno zaглаvje »Naši na tujem«.

Prireditve in moderna propagandna sredstva

V silno živahno razgibanem nemškem družabnem življenju se pridno udelejujejo tudi naši rojaki s svojimi prireditvami, kjer se vedno krepko uveljavlja domača glasba in pešem. Nekatera pevska društva imajo že častitljivo tradicijo, najstarejša bo menda »Bratovska ljubezen« v Hombergu (Hochheide), ki je lani v juniju ob sodelovanju številnih slovenskih in nemških društev proslavila svojo 25-letnico.

Razen družabnih, društvenih, koncertnih in diletantskih prireditev, ki pa se često družijo v eno, se pojavlja potreba koristnih predavanj s pomočjo modernih tehničnih sredstev, skioptikona in filma, da bi se čim natančneje, čim verjetneje in prijetneje pred očevale prirodne lepote, gospodarske prilike, razvoj in življenje domovine. Umestno bi bilo tudi prenašanje radijskih programov iz domovine in ob skrbna naših kolonij z dobrimi gramofoni in ploščami jugoslovenske narodne pesmi.

Vse to so razmeroma ceneni prosvetni pripomočki, ki nudijo na najlažji in najpristopnejši način delavskemu elementu ves potreben pouk in zabavo.

Izleti v domovino

Krona vseh sredstev za nacionalno-prosvetno vzgojo in ohranitev našega življa so perijodična potovanja v domovino. Lanski izlet v avgustu, ko je prišlo iz Nemčije, Holandske in Belgije blizu 200 rojakov, je na presrečno manifestanten način pokazal, kako velikega pomena so taka obiskovanja ne le za naše izseljence marveč tudi za našo javnost, ki v svojih dnevnikih domačih brigah le prerada, pozablja, kako rojaki tonejo in izginjajo v tujini. Kadar jih zopet doseže naše oko, je svidenje bratsko in opominja k čim večjemu stalnemu zbližanju, k vzajemnosti.

Prekrasne, nepozabne dni so lani doživeli izletniki v domačih krajih. A ne da se niti oceniti, kako mogočno se je domovina vtisnila v spomin mladcem in dekletom, ki so jo videli prvič.

Kako veliko zanimanje vlada že zdaj za letošnjo ponovno ekspedicijo! Pri-

šli bočo poletti z rojaki, posebno z mladino, tudi nekateri nemški prijatelji. Seveda bo nemška železniška uprava vnovič dovolila velik popust v voznini in naše prometno ministrstvo bo stavilo na razpolago brezplačna potovanja po vsej državi. Ne more biti lepše, idealnejše in plodonosnejše

šole za naš živclj v tujini, kakor redni izleti pod okrilje lastne države. A sledilo bo morda še marsikaj koristnega: to bi bile v prvi vrsti počitniške kolonije za bedne, slabotne, v trušču in dimu velike industrije pešajoče otroke slovenskih rudarjev.

Dr. P. Martell

== Zimsko spanje živali ==

Zimsko spanje živali je eden najsvojevrstnejših prirodnih pojavov, ki v mnogih potankostih niti danes ni dokončno pojasnjen. Že Aristotel se je bavil z bistvom in z vzroki tega pojava. Tolmačil si ga je tako, da vpliva na živali velik mraz, ki uspava njihov organizem. To stanje, ki mu pravimo zimsko spanje, predstavlja hkrati trenutno odrevenelost celokupnega organizma. Življensko delovanje posameznih organov se v veliki meri omeji, a ne prekine, kakor mnogi napačno domnevajo. Popolnoma se pa ustavi preosnova živalskega organizma in telo se hrani večinoma samo od maščob, ki so se v njem nabrale za dobo zimskega spanja. Navzlic precejšnji izgubi na teži in oslavitvi telesa pa živali ne opešajo. Po prespani zimi živali niso nikakor manj živahne, kar izpričuje tudi takojšnje zauživanje hrane.

Glede dolgosti zimskega spanja moremo reči, da se more dokazati neprekinjeno spanju podobno stanje samo pri dvoživkah in plazivcih, medtem ko se pri sesavcih v splošnem primeri, da nastopi od časa do časa pretrganje zimskega spanja. Trajanje zimskega spanja je baš pri sesavcih zelo različno. Tako n. pr. traja spanje pri veverici in jazbecu v posebnih okoliščinah le nekaj dni ali tednov, med tem ko prespi jež praviloma štiri do pet mesecev. Najdelj pa traja zimsko spanje pri svizcu ali mrmotici, ki prespi včasih tudi pol leta.

Večji del sesavcev, ki prespe zimo, si skrbno izbere svoje zimsko bivališče. Med redkimi izjemami so netopirji ali nočniki, ki prespe zimo brez vsake priprave v navadnih skroviščih. Mnoge živali prezimujejo kar v svojih poletnih domovanjih. V to vrsto spada n. pr. veverica, ki prezimi kar v svojem gnezdu. Prav tako prezimuje v svoji jami jazbec in v svoji luknji polh. Zadnji pridejo na vrsto oni sesavci, ki opremijo svoje po-

letno bivališče z listjem, mahom in iglami ter se z njimi zavarujejo proti mrazu in prezebanju ali pa si zgrade popolnoma nova domovanja za zimo. Tipičen primer za te vrste živali je hrček, ki ima pozimsko stanovanje dvakrat tako globoko pod zemljo kakor poletno. Tudi svizci imajo posebna poletna in zimska domovanja. Njih zimska domovanja so okrogle ali ovalne votline, nastlane s suhim senom. Seno dobe živali na čisto svojevrsten način. Že v avgustu pogrižejo v okolici za zimsko spanje določenega bivališča vso travo in jo puste, da se popolnoma posuši, nakar jo spravijo kot seno v zimsko domovanje. Tudi jež si preskrbi na svojevrsten način listja, sena in slame za svoj zimski dom. Poišče si gosto nastlano listje v gozdu, se valja po njem in si nabode na igle večjo ali manjšo množino listja, ki ga potem takoj prenese v svoje zimsko domovanje. Za celo vrsto sesavcev pa je značilna tako rekoč instinktivna preračunljivost, s katero naberejo gotovo količino živeža za zimo. To delajo seveda samo one živali, ki spe nepretrgoma, ali pa one, ki nimajo pred začetkom ali po končanem spanju nobene možnosti, da bi si našle na prostem potrebno hrano. Tipična primera te vrste sta predvsem hrček, pa tudi polh. Te živali napolnijo svoj zimski domek z zalogami, ki jih uživajo deloma pred začetkom prvega zimskega spanja, deloma pa neposredno po prebujenju.

Glede trdnosti zimskega spanja se more reči, da je zelo različna med posameznimi vrstami sesavcev. Izredno trdno spanje, ki meji skoro na popolno neobčutljivost, ima n. pr. jež. Po pravici primerjajo nekateri njegovo spanje »smrtnemu snu«. Nasprotno pa je spanje jazbeca, posebno pa še medveda, nad vse rahlo. Pripomniti še treba, da zapadeta obe živali v spanje le v ostrem mrazu. To velja posebno za medveda, ki

se umakne v jamo samo, če zapade visok sneg in pritisne hud mraz. Pri najmanjšem šumu pa se medved zbudi iz spanja. Znano je dejstvo, da medved v mili zimi sploh ne gre spat. Zanj zimsko spanje tudi ni neobhodna življenska po-

Netopir pri spanju, obešen na steno pečine

treba. V ostalem pa naj prîpomnimo, da si v ostri zimi poišče prezimovališče najprej medvedka, ki si je, preden je nastopil sneg, postlala ležišče z listjem in mahom, to pa zategadelj, ker v tem času zanosi in vrže enega do tri mladiče. Neka posebna inteligenca se kaže pri medvedu posebno v tem, da skuša prikriti svoje prezimovališče. Zato dela v kratkih presledkih ovinke in skače v grmovje in napravi krajšo pot celo zadenski, pri čemer zabriše s prednjimi nogami sledove zadnjih šap, da bi tako onemogočil zalezovanje. V nasprotju z veliko večino prezimovajočih sesalcev se medved posti že nekaj tednov pred zimskim spanjem. Omejuje se pri tem samo na zauživanje mahovnice, jagode, ki poma-ga baje čistiti čreva.

Med zimskim spanjem pade telesna toplota živali precej občutno, in sicer često do stopnje, da je razlika med telesno in zračno temperaturo uprav malenkostna. V splošnem znaša temperatura od 1 do 21 stopinj Celzija. Po ugotovitvah živaloslovca Lucanusa znaša toplota polha 10 do 12 stopinj, temperatura nočnika približno 6 stopinj, njegova temperatura v bdečem stanju pa znaša 33 do 35 stopinj Celzija. Ko je zimsko spanje končano, se temperatura naglo dvigne. Pri polhu so n. pr. ugotovili, da je

poskočila toplota v eni minuti od 12 stopinj na 35 stopinj. Pri netopirjih pa je dosegla temperatura že v 14 sekundah 22 stopinj Celzija.

Značilno za prezimovalce je tudi počasnejše dihanje. Tako n. pr. dihne netopir samo vsakih 15 minut. Svizci dihnejo po pet- do šestkrat na minuto, v bdečem stanju pa znaša število dihov približno 50. Tudi pri ježu skoraj popolnoma preneha periodično dihanje, vendar pa so številni poskusi pokazali, da zado- stuje že najrahljši dotik za razločno dihanje. Najpočasneje je dihanje prezimovalcev v začetku in proti koncu spanja. Tako dihne jež v tej dobi štiri- do petkrat na minuto. Učencjaki, ki so preiskali pljuča prezimovalcev, pravijo, da se pljuča pri hrčku in svizcu popolnoma skrčijo in so znatno manj prekrvljena, kakor pri bdečih živalih. Sestavina krvi se v dobi zimskega spanja približa v gotovi meri sestavini krvi dvoživk. Po preiskavah učenjaka Saissyja vsebuje kri prezimovalcev polovico beljakovin in dve tretjini vlaknec manj, pač pa četrtno vode več kakor kri živali v bdečem stanju. Na zunaj se to kaže v tem, da je

Netopir v zimskem spanju

kri prezimujočih živali v manjši meri sluzasta in žilava, nego pri bdečih živalih.

Delovanje srca pri sesalcih v zimskem spanju je zelo omejeno. Reeve je izračunal, da udari srce netopirja poleti v normalnem stanju 100krat na minuto, z nastopom zimskega spanja se zniža število utripov na 60, pri popolni odrevenelosti pa udari srce komaj 14krat v 60 sekundah. Ježevo srce udari v bdečem stanju

75krat na minuto, tik pred zimskim spanjem se število utripov zniža na 25. Po

Sulgerju znaša število srčnih utripov hrčka v normalnem stanju 150 do 200

Medved

Iazbač

na minuto, za časa zimskega spanja pa jedva 14 do 15 utripov. Te ugotovitve so napravili učenjaki šele potem, ko so živalim odprli prsni koš, zakaj med zimskim spanjem utripa srce tako rahlo, da ga ni slišati od zunaj. Izredno zanimivo je dejstvo, da občutljivost pri smrtno učinkujočih operacijah med zimskim spanjem znatno počasneje pojema kakor pri živalih v bdečem stanju. Gadje, ki so jih bili zastrupili v zimskem spanju s tobakovim sokom, so poginili po trikrat daljšem času, nego bi sicer poleteli v enakih okoliščinah.

Glede hrane treba povedati, da največji del prezimovalcev vobče nič ne zauživa med spanjem. Med sesavci je morda edina izjema jazbec in v nekem oziru tudi hrček. Če zbudimo živali, ki ne zauživajo med prezimovanjem nobene hrane, tedaj vidimo, da se pri njih poleg drugega javi tudi občutek lakote. Toda množina hrane, ki jo žival použije,

je izredno majhna ali pa se pokažejo motnje pri prebavi. Primerili so se celo slučaji, ko so umetno zbudjene živali odklonile sleherno hrano.

Nad vse zanimivo vprašanje pravega vzroka zimskega spanja živali še danes ni rešeno. Nazori učenjakov so baš v tem pogledu silno različni. V starem veku so smatrali, da je edini vzrok zimskega spanja mraz, dandanes pa se pojavljajo cele vrste drugih razlag. Denso n. pr. smatra, da je zimsko spanje pojav prirodnega nagona. Drugače tolmači to stvar Buffon, ki smatra, da je povod za zimsko spanje edino le nizka temperatura. Po njegovem mnenju je zimsko spanje nekakšna doba odrevenelosti za telo, ki jo povzroči predvsem nizka temperatura krvi. J. Müller vidi v zimskem spanju navidezno smrt. Zdi se, da bodo morali prirodoslovci še dolgo proučavati to zanimivo vprašanje.

Skozi pokrajino

Dona Quijota

Ali ima popotnik časa za čitanje? Da, dovolj je priložnosti. Na primer v spal-

nem vozu ko ti slaba vest ne da miru in te vpraša: Ali potuješ ponoči kakor slepec skozi Mancho in ti ne bo dano videti kril mlina na veter v čistem etru? Ne boš torej videl nobenega mlina na veter, s katerim se je boril Don Quijote?

Slaba vest, odgovarjam ti z besedami Miguela de Unamuna: Mlini na veter niso bili resničnost Dona Quijota. Velikani, s katerimi se je boril, so bili resnične podobe iz življenja. Popustim ti, vest, pritisnem na gumb in vzamem iz kovčega čarobni opis Azorina, kjer opisuje Argamasillo de Alba, bolešno, za Dona Quijota histerično vas, kjer je tekla Hidalgo zibel in ki je dala domišljiji viteza žalostne postave toliko poleta. Celo ponoči čutim rumeno, rdečkasto ravan, čutim pšenična polja, posejana z makom, ki napravljajo tu in tam vtis mlakuže krvi. Nad njimi pa vidim višnjevi zastor neba — in kaj plaši tam za tenkovejim drevjem, za javori in bresti moje oko? Razpadajoč mlin s črnkastimi zidovi. In pred njim štiri, šest, osem velikih lesenih hiš. Vodopad se peni in izliva kлокotač v globok jarek, kjer je utihnilo veliko kolo. Zrak je silno tenak in prozo-

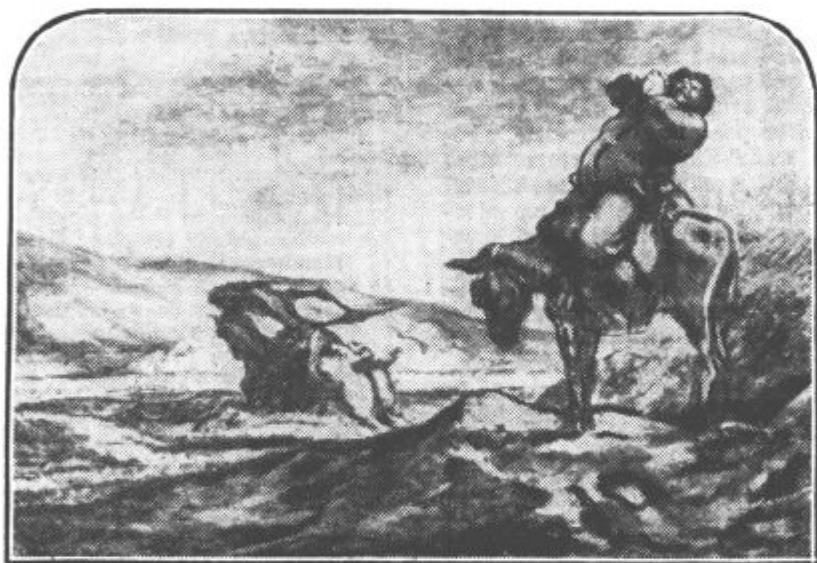
Miguel de Unamuno,
španski pisatelj in filozof
(Lesorez slikarja E. Justina)

ren, nebo je sinje, ločje, ki sega do reke, se boči v lahnem trepetanju; nežne, gole brestove veje se jasno ločijo od ozadja, orli krožijo nevtrudno; srake skakljajo in otresajo črne repke. In votlo bučanje neumorno šumeče vode kričeče prevpija žleb... To, dragi bravec, so tisti mlini, ki so neko noč tako strašno vznemirili Dona Quijota in Sancha Panzo ter ju silno prestrašili. Megla je ležala nad polji; oba junaka sta bila tipaje nadaljevala pot skozi gozdlič; nenadoma jima udari na uho šumot ljubkega potočka. Kmalu nato obstaneta kakor ukopana, okamenela. Zdi se jima, da se oglašča rožljanje verig, železja in se meša med ta hrup kričanje z udarci. Sancho je trepetal;

Tu se je torej zgodilo, tukaj pred temi stopami, da je bil globoko in bolešno ponižan dobri junak od Manche; na drugi strani reke stoji danes majhen gozdlič; od tam sta gotovo slišala Don Quijote in njegov sluga strašen hrup, ki so ga povzročala nabijajoča kladiva. Danes pa stope molče in tako mine večji del leta. (Eno izmed klasičnih mest iz Azorinove knjige »Po sledeh Dona Quijota«.)

Rad priznam resnico, da bi bil brez Azorina spregledal te mlince celo podnevi. No, ali ti je zdaj vsega dovolj?

Vest: »Smatram to udobno potovanje po Španiji, potovanje brez čara, improvizacije in presenečenj za nekaj zelo strahopetnega. Za vas ni več nič tiste-

»Don Quijote in Sancho Pansa«
po sliki slovitega francoskega slikarja Daumierja

Don Quijote pa je čez čas začutil v sebi vstajenje svoje drzovitosti. Naglo se je odločil in zajahal po kratkem premoru svojo dobro Rozinanto, povedal je, da bo naskočil mlin, ker mora izvršiti to pustolovščino. Sancho je plakal; Don Quijote pa je ostal pri svojem sklepu; začelo je grmeti. In med tem, ko sta govorila sem in tja, po velikem strahu in veliki muki, se je polagoma zdanilo. In tedaj sta spoznala gospodar in sluga, da imata pred seboj šest čisto navadnih krotkih stop, ki kujejo in kujejo svojo pesem. Don Quijote se je za trenutek zamislil. »Sancho ga je gledal«, pravi Cervantes, »in je videl, da mu je glava padla na prsi. Vse je pričalo, da ga je sram...«

ga, kar poznamo pod imenom »Secret de Tolède«. Kakor vohunka sem šla za vami skozi Escorial, vedela sem, da si bral najbolj pretresljivo in najpreprostejšo knjigo o Španiji, pisma Carla Justija ter da si prisegel, da se ne boš dal kakor drugi tujci z motvozom v rokah voditi skozi molitveno vojašnico Filipa II., ampak da se boš kakor Justo povzpел na najvišje vršace, kjer se pretрга temna veriga in sklene z novo, prav tako brezupno kakor je bila ona sama. Kje si pa še ti?«...

Vem, draga vest, da se nisem povzpел nad Filipa II., kakor ga vidimo na bankovcih po 100 peset, kjer sedi na svoji Silli in gleda na svoj razboženi in radosti

prazen španski Vatikan in na daleko ravnino, iz katere prodirajo na vseh straneh granitne skale liki brezoblični kaktus prasveta. Vest, ne oglašaj se in umolkni. Na prvem, naivnem potovanju skozi Španijo je mogoče potniku vse to potrebno in hoče vtakniti v žep Escorial, Toledo, Cordobo, Granado, Seville, potem pa izpustiti pol Španije samo zato, da se ujame še košček Afrike, recimo na priliko Tanger!

Oh, ti spalni vozovi! Včasih zibljejo potnika vse drugače kakor krotko, da si mora potnik vreči čez spalno obleko še plašč ter zre v sivem jutru izpod trudnih trepalnic v samotno pokrajino dokler ga ne vržejo ven zarana v jutranje čudo Cordobe...

Ampak čitanje! Čitanje? Še vedno tičim sredi jesenske Kastilije, kjer se vrste potniku pred očmi samostani in katedrale. Skoro vsak španski romanopisec je občutil ta svet, esejista Unamuno in Ortega pa še posebno. In sicer ne v romantični zamaknjenosti. Ortega silno ostro kritizira jezuitski samostan, ki je bil v njem vzgojen, zato pa ima za miroljubnega eremita v Cordobi nekaj krasnih strani, ki jim ni primere. Napisal jih je še kot mlad, jedva dvajsetletni pisatelj. Zakaj? Ker se mora vendar duhovni človek, čim bolj ga pritiska svet in čim bolj delajo okolu njega hrup duhovi, postaviti na svoj način izven tega in si mora sezidati celico eremita: citadelo podvržene zbranosti. Ortega sprašuje: Zakaj si tedaj, ko se bliža poletje, iščemo sence, ne pa zdravilišč samote in hiš v solnčni luči samote, posebno še, če si tega poželi naša duša? To je nekaj podobnega kakor eremiti na gori, ki so imenovali svojo okolico »puščavo«. Oglasi se zvonec, nežen ton, ki bi ga naše uho najraje vsrkalo s tisočero silo. Drugi eremit se oglasi takisto s svojim zvončkom, vsaka kapela govori po svoje in vsi ti glasovi so težki in mehki, od živcev zbičani, pa zopet sladki, pomirjajoči in ihteči. Tem menihom je otrpnil jezik, mesto njega govori samo njih zvonec. 253 udarcev je za ukazanih vsakemu eremitu. Da, iz glasu eremitskih zvoncev brni teološka melodija, ki skoro objame misli in jih reši njih lastne teže. Če pa gredo ob svojih palicah skozi drn in strn ter izginejo, se človeku skoro zdi, da se bližajo iz Thebaise na zlatega oblaku. Kdo so? Po večini navadni deželani, ki so tukaj za krajši ali daljši čas pozabili nase. Nihče od njih ni storil meniške zaobljube. Čemu? Kakor pridejo, tako lahko tudi odidejo. Dovoljeno jim je

odmoliti ves rožni venec, ki se jim opleta okoli ledij. Takole molijo:

A mis soledades voy;
de mis soledades vengo.

Že Lope de Vega jih tako opisuje.

To ni nikakšna fantastična slika Ortege (v mislih imam njegove »Personas, Obras, Cosas«). Tako kakor jih vidi on, smo jih tudi mi videli in sami smo krivi, če so se nam zabrisali ter jih ne moremo jasno umeti.

Na povratku srečamo takšnega eremita na muli. Vprašamo ga, če nam dovoli, da ga posnamemo s kamero. Mesto besede se popravi na muli ter nas gleda topo in brezdušno. Kar ujame leča, pa je samo telo, ne duša. In dejstvo, da se menih temu ne čudi, je slednjič njegova suverena ravnodušnost prav v toliki meri, kakor njegova ponižnost.

Anestezija

Danes ne bi nikomur prišlo na um, operirati bolnika, a da ga ne bi omamili. V 12. stoletju so v to svrhu rabili sokove nekkih rastlin: zobnik ali blen, Adamova glava (mandragora) itd. A nekoliko kasneje so se jeli bati teh opasnih snovi ter se zadovoljevali s tem, da so bolnike omotili s precejšnjo množino alkohola. Kadar se je predramil, je bil pacient res ubožec, kajti povrhu so ga še »lasje boleli«... Priestley je 1776 prvič odkril obči lek zoper bol. to je dušični protoksid, ki so mu pozneje spoznali blagodejna, evforična svojstva in ga nazvali »razvedrilni plin«. Stoprav 1844. je Horace Wells, zobar v Connecticutu, prišel na misel, da bi ga rabil kot obče mamilo. Toda ta učenjak ni dosegel uspeha, njegovi poskusi se niso smatrali za prepričljive, zato si je Wells prerezal žile v kopeli in da ne bi trpel, uporabil anestezične lastnosti dušikovega protoksida, ki jih je tolikanj proučeval. Proti sredini XIX. stoletja so zaporedno odkrili omamne lastnosti etra, potem kloroforma.

ZELENE OVCE.

G. Dodd, ovčar v Bromsgrove-u (Worcestershire) je že nekaj dni opazil čuden pojav: runo posameznih ovnov, bic in jarčkov je izgubilo naravno barvo ter ozelenelo. Vendar je bila drobnica videti čisto zdrava. Hoteč ugotoviti vzrok in razlog neobičajni prikazni, je pognal sumljivo brav v posebno stajo, kjer se je razlaga skoraj dognala. Beketava čreda se je nekaj mesecev poprej potikala na pašniku, kjer so stale kopice mladega sena. Seme se je trosilo četveronožcem na pleča. Spričo vlage in telesne toplote je torej setev padla na rodovna tla in poganjala kar na ovčji polti.

== Daritvena krastača ==

V božjepotnih cerkvah vidiš pogosto vse stene pokrite z darili, ki so jih romarji znosili na čast Materi božji ali tamošnjemu patronu. Mnoga teh daril so najnovejšega datuma, toda običaj sam je prastar — najbrže je ni vere, pa naj bo še tako primitivna ali pa moderna, ki ga ne bi poznala. Zakaj daritvena misel ima zelo preprosto psihološko ozadje: človek bi si rad pridobil naklonjenost božanstva, s tem da ga z daritvijo že v naprej nekako razoroži in pripravi na prošnjo — ali pa se z darilom zahvali za uslišano molitev. V krščanski veri poznamo obe omenjeni vrsti daritev. V romarskih cerkvah opazamo na stenah prave bergle, obrabljene podobice, ki jih je tam ostavil kak ozdravljeni hromec, bodisi v znak hvaležnosti ali pa v vzpodbudo sotrpinom; dostikrat pa vidiš tudi slike bergel ali bolnih udov, ki so jih tjakaj obesili bolnik ali njegovi svojci, kakor da bi hoteli stalno obračati pozornost božanstva nase ali pa pritegniti čudodelne svetnikove moči na bolezen, ki jo je simbolično obesil na steno. V tem primeru gre že bolj za magijo ali neke vrste zaklinjanje. Zakaj prosilec se ne zadovolji s tem, da bi Boga samo klical in ga ponižno prosil naj ga usliši, nego razen tega izvrši še posebno dejanje, s katerim si upa osvojiti naklonjenost višjih sil.

Razen mnogih priprošenjskih in zahvalnih daril, ki jih v katoliških deželah poklanjajo kipom Matere božje in svetnikov, pa dobimo v alpskih deželah še neko posebno darilo, ki ga južno Alp ne poznajo: to je krastača. O tem je napisal celo razpravo Rudolf Kriss. Po njegovih navedbah so te krastače izdelane iz voska, srebra, lesa in tudi iz železa. Njih velikost odgovarja naravni velikosti, upodobitev pa je zelo svobodna, po nekod celo nevešča — podobar je bil zadovoljen, če se mu je posrečilo napraviti nekaj, kar le od daleč spominja na original. Nekatere teh železnih in voščenih krastač imajo človeški obraz, na hrbtu pa navadno križ ali ornamentalne vzorce lastnega izuma. Kriss je napravil celo karto vsega ozemlja od Jugoslavije do Alzacije, v kateri so za beleženi vsi kraji, kjer so odkrili te krastače. Na karti je navedenih nič manj ko 130 vasi in manjših krajev!

Kaj simbolizira ta žival, katere podobo še danes darujejo v cerkvah?

Kriss, ki ima temeljit vpogled tudi v druge oblike in načine daritev, trdi, da predstavlja daritvena krastača maternični del človeškega telesa. V tem organu vidi ljudstvo, ki mu nedostaja natančnega vpogleda v notranjo anatomijo človeškega telesa, samostojno bitje, ki se včasih zmisli in se jame premikati in potovati v telesu ter pri tem povzroča razne bolezni in nesreče. V tem zmislu so se že izrekli Aristoteles in drugi antični modrijani. Iz plazeče se maternične živali neznanega ustroja je domišljija severnoalpskih gorskih prebivalcev — najbrže samo iz potrebe po večji predstavotvornosti — sčasoma ustvarila krastačo, in ta predstava se je čedalje bolj razširila. Vsekako podkrepuje Kriss dejstvo, da so ljudje ravno maternico in ne kakega drugega organa jeli sčasoma identificirati s krastačo, zelo prepričevalno s krepkimi citati iz srednjeveške pripovedne literature in kronike, ki sega nazaj do prve polovice dvanajstega stoletja. Maternica se v teh poročilih vdaja celo zelo čudnim ekstraturam; tako na primer včasih v spanju celo zapusti telo, se splazi h kakemu potoku, se tam okoplje in se potem vrne nazaj v telo svoje lastnice: s tem uspehom, da je ženska mahoma spet zdrava.

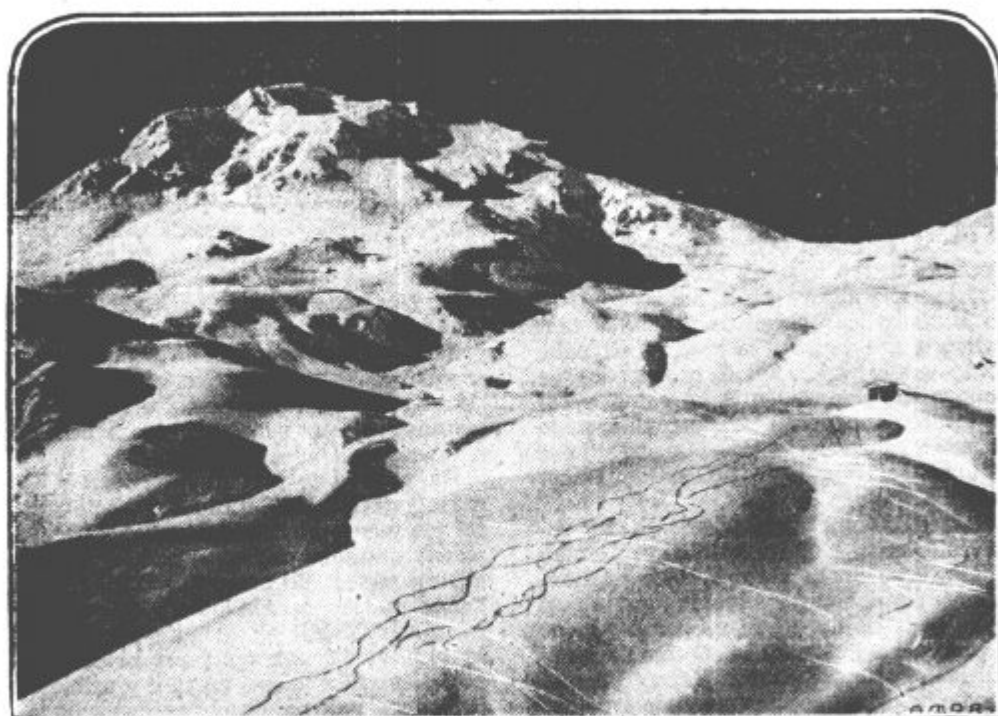
Na podlagi te predstave, ki živi v širokih ljudskih krogih, nam postane zmišl cerkvene daritve krastače mahoma jasen: ljudje so napravili podobe maternične živali in jih prinesli, natanko tako kakor podobe drugih bolnih delov telesa, v dar Mariji ali drugim svetnikom, ki bi utegnili pomagati pri boleznih v spodnjem delu telesa, pa tudi v primerih neplodnosti ali pa, da bi nosečnost ugodno potekla — kot darilo, o katerem pričakujejo, da bo pomagalo izpolniti željo. Pozneje so začeli rabiti simbol krastače tudi pri raku; ta navada je še danes zelo razširjena.

A Kriss ve o teh stvareh še več povedati. Opazil je, da je na južnem Tirolskem krastačo izpodrinil in zamenjal drugi simbol: bodičasta krogla. Njo izdelujejo iz limbovega lesa ter ji dajo do 80 bodic; v celoti spominja na velik plod divjega kostanja. Ljudem služi v iste namene kakor krastača.

Ali naj bo to nekaka metamorfoza krastaškega motiva, ki se je izgubil v formalne izpremembe in tako zabilisal vsebinske odnošaje med obema simboli-

ma? Kriss pravi, da ne; on vidi v bodičasti krogli izpremenjeno obliko antičnega materničnega votiva. Saj je bil že pri damah grškega, etruškega in rimskega starega veka običaj, da so v podkrepitev posebnih želja poklanjale v svetiščih hruškam podobne izdelke iz gline in drugega materijala, ki so jih izdelovali v velikih množinah, malone industrijsko — v italijanskih muzejih jih je na prebitek — in ki po sodbi starinoslovcev ne prikazujejo nič drugega kakor shemo spodnjih ženskih organov. Te deloma

zelo realistične antične zaobljubne tvorbe so takoj izginile, ko se je pojavilo krščanstvo; v romanskih deželah so tako temeljito izumrle, da jih danes tam ni več dobiti niti v izpremenjeni obliki. V germanskih obmejnih deželah pa se je ta daritvena šega ohranila, ker je tam že od nekdaj živela vera, da je maternica nekaka žival ali vsaj živali — kadar zbada, pred vsem ježu — podobno bitje, a ljudje so staroveške simbole organov, ker niso poznali njih anatomske oblike, preobličili v bodičasto kroglo.

Zima v Švici: snežišča nad Davosom

»ZIVLJENJE IN SVET« stane celoletno 80 Din, polletno 40 Din, četrletno 20 Din, mesečno 8 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji samo 2 Din. — Naroča se pri upravi, Ljubljana, Knafljova ul. 5. Naročnina za inozemstvo: ITALIJA četrletno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir. FRANCIJA mesečno 4 franke. ČESKOSLOVASKA mesečno 6 kron. AVSTRIJA mesečno 1 šiling. AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol dolarja na leto.

Iskaloje z. konzorcij Adolj Ribnikar. — Urejuje Ivan Podržaj. — Za »Narodno tiskarno d. d.« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani

Mann: Psihoanaliza je bila že pred Freudom. Nietzsche je bil njen prvi oznanjevalec. Davno pred Nietzschejem je Goethe preiskoval globine človeške duše.

Jaz: In drugi?

Mann: Mnogo jih je. Gide, Proust, vsak resnično ustvarjajoči umetnik. Tudi iz mene govori, na skromen način psihoanaliza.

Jaz: Kaj pomeni duh sveta?

Mann: Vsoto naše inteligence in naših sanj.

Jaz: Kateri so največji propovedniki tega v našem veku?

Mann: Nietzsche, Wagner, Schopenhauer, Freud, Einstein.

Jaz: Kateri je največji med njimi?

Mann: Nedvomno Nietzsche.

Jaz: Vi verujete v telepatijo med živimi. Ali verujete tudi, da lahko dobimo zvezo z mrtvimi?

Mann (žalostno majajoč z glavo): Jaz sem okultist, ne spritist. Nedavno je umrl nekaj moj prijatelj, velik igravec. Ker je vedel, da je smrt blizu, mi je svečano obljubil, da bo po smrti obiskal mene in druge. Čakali smo in upali, obupno upali. Ni se javil.

Jaz: Ali verujete v posmrtno življenje duše?

Mann: Ne verujem v nesmrtnost posameznih duš. Smrt je osvobojenje iz ujetništva in pomeni zopetno združitev z duhom sveta, povratek sile k prvotnemu viru. Iskra skoči nazaj v plamen. Smrt nas osvobodi verig, toda uniči našo osebnost. Vsako življenje, neglede na njegovo inten-

zivnost, njegove izkušnje, je omejeno v svoji vitaliteti.

Jaz: V koliko pripomore psihoanaliza k naši sreči?

Mann: Psihoanaliza odstranjuje ovire, ki ubijajo veselje ter uči mladost, da ni v nas nič takega, česar bi se moralj sramovati. Uči nas, da so skušnjave in strasti splošni pojavi zrelejšega življenja, tudi tedaj, če se je nekaterim posrečila večja popolnost, v očiščenju ali zatrtju vulkaničnih nagonov, ki podžigajo našo kri.

Jaz: Psihoanaliza nas oropa naivne življenjske radosti. Nezavedna radost je temelj zemske blaženosti.

Mann: Analiza nas more zbuditi k samozavesti. Svojo nedolžnost si moramo zopet priboriti, ne da bi pri tem zavrgli svoje znanje kakor obnošeno obleko. Novi Adam in nova Eva se ne smeta potem, ko sta zaužila sad z drevesa spoznanja, sramovati svoje nagote, marveč se morata baviti dalje z življenjskimi zadevami.

Jaz: V koliko se bo novo poganstvo dotikalo umetnosti?

Mann: Prišla bo nova umetnost brez zavesti greha.

Jaz: Ali delate po kakšnem določenem načrtu, ko rišete nov značaj v novem romanu?

Mann: O ne! Dejanje in značaji mi rasejo tako rekoč pod peresom. Kakor otroci. Ni dovolj, da jim damo življenje. Ko se rode, jih moramo vzgojiti. Včasih jih je treba tudi nabiti. Če pa so v dobri oskrbi,

Tu odreži, izpolni in nesi na pošto!

Dopisnica

Natačni naslov odpošiljatelja:

Ime:

Poklic:

Bivališče:

Uredništvu

tedenske revije

Življenje in svet

Ljubljana

Knafljeva ulica 5.

Znamka
za 50 par

lahko nastane iz najneznatnejšega slučaja čela knjiga.

(V tem trenutku so se na hodniku zaslišali naraščajoči glasovi in smeh. Erika in Klaus Mann, živahna pesnikova otroka, ki sta nedavno potovala okolu sveta, sta planila v jedilnico. Klaus se je že odlikoval med mladimi literarnimi uporniki nove

Nemčije. Erika pa je znana kot igralka in pesnica.)

Jaz: Rad bi vas vprašal še nekaj. Kakšna pobuda vas žene k pisateljevanju?

Mann: Neki temni, stvariteljski nagon. Izmišljamo si in izumevamo tako, kakor prede sviloprejka. Pišem, ker moram pisati.

Najdragocenejše bogastvo človeškega bitja

Ako koga vprašaš: »Kaj je človeku največja dobrina?« rad urno odgovori po svojem osebnem zanimanju, okusu, željah ali težnjah ter omeni: imetje, častihlepje, moč, razum, sposobnost navdušenja ter občudovanja, prijateljstvo, ali pa kar na kratko zdravje.

A nekolišen premislek pokaže, da imajo ta raznolika bogastva slednje svoj nedostatek. Imovina, obilica blaga more zadovoljiti kvečjemu povprečno dušo: to ni samo po sebi namen. Slavohlepnost, oblast sta sicer imenitna nagibljava in dajeta zmagovito veselje, vendar imata svojo senčno stran, ki je nasičenost. Človek se naveliča biti Cezar ali Napoleon, v ostalem pa vladanje nad skupino ljudi prinaša s seboj zamere in neprijateljstva, ki razlagajo stud pred oblastvovanjem, kakršnega so doživeli malone vsi veliki zapovedniki. Umnost? Vsekakor dragocen dar, a ki ne more sam po sebi napolniti celega življenja; zelo razboren človek utegne imeti le malo srca, ne poznati niti prijateljstva niti ljubezni, ter kloniti pod težo samote. Oduševljenje naposled se okrha, prijateljstvo redko pre-

boli neke koristolovne sunke, ljubav pa zabrede v neznanost vsakdanjega življenja. Zdravje samo, ki ga vendar neka rečenica stavi na prvo mesto med življenjskimi blagostmi, dobro zdravje se utegne izgubiti, postati le še otožen spomin in prilika za ničevno obžalovanje.

Najdražji imetek za človeka je tisti, ki mu omogoča živeti z najmanjšo težavo, pa najsi ga usoda vodi skozi kakršnekoli gmotne ali npravne razmere. Ta dobrina se pridobi polagoma, iztežka, z dolgim naporom in po mučnih izkustvih: a kdor jo ima, mu odtehta vse bogatije, vsa carstva in vse duhovne darove. Kdor jo je dosegel, čuti manj živo bridkost nadlog, skrbi, sovraštev, neuspehov, boleznih in starosti. Zbog nje se mu pretirano ne razvije ponos, ona ga zadržuje, da ne sodi preostro stvari ali ljudi. Daje mu trdne in globoke radosti. Po njej se more dvigniti nad množico, tako da ga ne zadenejo vrtinci in spopadi, ki brezplodno razburjajo človeško družbo. Slednjic pa, bodi si katere koli vere ali svetovnega nazora, mu dovolj osvobodi duha, da mu omogoči, po uravnovešenem življenju z mirnim in pokojnim srcem počakati smrti. Opredelel sem dobro voljo ali vedrino. — Etienne Lorang.

Najrajši čitani:

	Da	Ne
Življenjske		
Priradopske članke		
Članke o tehniki in prometu		
Zemljepisne in narodopske članke		
Polopske		
Zgodovino		
Psihološke in vzgojske članke		
Članke o medicini		
Leposlovje		
Sport		
Zabavne sestavke		
Posebne želje!		

ZIVLJENJE

IN KNJIGA 7

Vsebina:

Dr. med. Alfred
Froehlich:
Vpliv duševnih dogod-
kov na delovanje želodca.

M. Skubenko-
Jablanovskij:
V pasti

Potopljeno mesto v
Sredozemskem morju

Francè Seunig:
Zlato

Grozote bodoče vojne

S. Scoville:
Novela iz kanadskih
gozdov

D. Ravljen:
Društveno življenje
naših Westfalcev

Španske katedrale

C. Patrick
Thompson:
Kraljevski samci

7

Filozofova žena o svojem možu

Naslednje besede so iz ust žene velikega filozofa H. Bergsona. Govorila jih je v prijaznem, umetniško opremljenem, domačem salonu v Parizu. Bergson pa je nemo-teno delal v svoji sobi.

Napačno mislijo ljudje, če menijo, da mora biti filozof tudi v vsakdanjem življenju svojevrsten in da bi moralo biti njegovo družinsko življenje tako novo in izjemno kakor njegova filozofija.

Moj mož je dober sprog, dober državljani in zelo reden človek brez vseh posebnosti. Zgodaj vstaja in hodi zgodaj k počitku, kakor se spodobi za delovnega državljana. Moj mož pravi, da je delovna sposobnost možganov zjutraj največja. Nikdar ne dela hrupa, ni hazarder, saj vobče ne igra, ne zavziva alkohola ter je v vsem zmeren. Njegova edina izredna lastnost v vsakdanjem življenju je skoraj fanatična delovna sila in vztrajnost. Edino v tem ni zmeren. Vsi zadevni zdravniki nasveti so zaman. Delo je njegova edina strast, v kateri se izživljajo vse ostale. Trdno sem uverjena — in jaz ga poznam najbolje — da nikdar ne počiva razen v spanju. Tudi če sedi v svojem naslanjaču brez knjige in papirja pred seboj, zasleduje zamotane niti svojih problemov.

Pozni vse njegove knjige, jih ljubim in sem navdušena za resnice, ki jih vsebujejo.

To je vsa moja pomoč pri njegovem delu. Sicer pa ga moti vsaka omejitev. Pri svojem delu hoče biti sam kakor zaljubljenec s svojo ljubljeno. Nikdar ni imel tajnika ali kakršnokoli pomožno moč, kajti po njegovem mnenju omejuje vsak nastavljenec šefovo svobodo. Zato tudi odklanja vsako pomoč prijateljev in učencev, ki bi mu radi pomagali. Spominjam se slučaja, ko ga je revmatizem tako mučil, da se je jedva premikal, pa je potreboval neko letnico za delo, ki ga je pripravljal. In mesto da bi bil naprosil koga, naj mu poišče to letnico, je naročil v inozemstvu knjigo, samo da je našel ta podatek sam v prvotnem viru.

Njegova fanatična ljubezen do dela je kriva, da ga smatrajo često za neprijaznega in nedružabnega človeka. V resnici pa kramlja silno rad z menoj in hčerjo, kadar koli mu to pripušča čas. Všeč so mu tudi dobre šale. Dnevno proučava važne francoske, nemške, angleške in italijanske časopise ter se zanima za vsa področja človeškega napredka, za politiko, svetovno gospodarstvo, tehniko, literaturo in umetnost. Tudi o dnevnih vprašanjih, ki so do zvedno tako daleč od filozofije, je vedno dobro poučen. Za strankarsko politiko se ne zanima, pač pa zelo z idejo evropskih zedinjenih držav in s svetovnim mirom. Sicer pa tudi zavedno stremi po neki vse-

stranosti, ker potrebujejo možgani, kakor pravi, čestih sprememb za razbremenitev. Je tudi pristaš sporta in le njegov dolgoletni revmatizem je kriv, da se praktično ne udejstvuje. V gledališče in kino ne zahaja rad, pač pa je bil velik prijatelj koncertov, dokler ni trpel na revmatizmu. Pripomniti moram, da moj filozofski mož ne spada med raztresene učenjake. Le včasih, kadar je preveč utrujen, opažam, da postaja raztresen. In v razvedrilo čita kako leposlovno delo.

Med drugim so mu dali Nobelovo nagrado, ker je velik filozof in odličen človek. Zame je mož in to je mnogo. Izredno dober in fin človek. Kakor vsi zelo intenzivno duhovno delujoči morja pusti le redko koga v svoje srce. Kogar pa vzljubi, ga ljubi zelo in trajno.

Moda dolgih las

Galileo Galilei bi bil za svoje odkritje kmalu zaslužil smrt. K sreči pa je bil toliko pogumen, da je v odločilnem trenutku preklela svoj nauk. To se je zgodilo v času, ko človeštvo ni moglo doumeti, kako naj bi se zemlja vrtela okoli solca. V splošnem so bili tedaj vsi proti vsakemu gibanju. Ideala tedanjega časa sta bila mir in sedenje: ideal definitivnega svetovnega reda. Kdor se je skušal upreti temu idealu, je bil kratko malo proglašen za krivoverca, revolucionarja in sovražnika človeškega rodu.

In če bi se danes pojavil kak Galilei, ki bi oznanjal nauk o negibljivosti? Najbrž bi ga doletela enaka usoda kakor njegovega slavnega italijanskega prednika. Danes je namreč stvar baš nasprotna. Svet potrebuje gibanja in gibljivosti. Vse kopni po novostih in spremembah Gorje onemu, ki bi se drznil zagovarjati teorijo nepremičnosti! Prvi, ki bi planili po njem, bi bili seveda kralji mode, ki danes obvladujejo svet. Moda je vesoljna vera našega časa in ženske so njene najzvestejše pristašnje. Njih vdanost modni veri meji na fanatizem in se ne straži niti muk mučeništva.

Moda hoče neprestano spremembo. Kdor bi se zavzimal za trajnost v modi, bi si nakopal sovraštvo vsega krojaškega in šiviljskega stanu. In še par drugih poklicov, ki so prav tako za večno spreminjanje mode. Predvsem brivcev, to se pravi frizerjev, čijih dogma se glasi: »Zažgite, kar ste včeraj oboževali in obožujte, kar ste včeraj sežigali!«

Pariški damski frizerji se trudijo na vse pretege, da bi odpravili »dečjo glavico« in uvedli zopet dolge lase. Potem ko so odrezali že zadnjo kito in ko že ni skoro niti ene starke več, ki se ne bi bila spreobrnila k novi veri kratkih las, postavljajo

(Nadaljevanje na predzadnji strani)